

سَشْتُرُّرُ - سَشْتُرُّمَّاكُ seštürür - seštürmek).

سَشْتُرُّدِي sašturdı [+]: "أَلْ أَلِمُ بِرِمِّ بَرِلا سَشْتُرُّدِي" ol alım bərim
birle sašturdı = o, alacağını vereceği
ile sayıştı, keşişti", (o, borcunu a-
lacağı ile takas yaptı; o, ondaki a-
lacağını, öteki de berikindeki alacağını
nı bıraktı); سَشْتُرُّرُ - سَشْتُرُّمَّاوُ sašturur -
sašturmak).

سَغْتُرُّدِي sagturdı: "أَلْ قَوِي سَغْتُرُّدِي" ol koy sagturdı = o,
koyun sağdırdı". Başkası da böyledir;
(سَغْتُرُّرُ - سَغْتُرُّمَّاوُ sagturur - sagturmek).

سِغْتُرُّدِي sigturdı: "بِير نَانْغِي بِيرْ كَا سِغْتُرُّدِي" bir nənği bir-
ge sigturdı = o, bir şeyi bir şeye sig-
dırdı"; سِغْتُرُّرُ - سِغْتُرُّمَّاوُ sigturur -
sigturmek).

سَوْتُرُّدِي sewtürdi: "أَلْ تَنْغَرِي سَبِي نَكَا سَوْتُرُّدِي" ol Tengri seni
manğa sewtürdi = o Allah seni bana
sevdirdi"; سَوْتُرُّرُ - سَوْتُرُّمَّاوُ sewtürür -
sewtürmek) [++].

سَوْتُرُّدِي sakturdı: "أَلْ بِير نَانْغِي بِيرْ كَا سَوْتُرُّدِي" ol bir nənği bir-
ge sakturdı = o, bir şeyi bir şeye sok-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu üç kelimenin ilk harfi olan س harfinin üstünde üstün, altında da esre vardır. Yalnız سَشْتُرُّدِي cümlesindeki سَشْتُرُّدِي kelimesinin altındaki esre yazma nüshada kazınmış, üstün hareke olduğu gibi bırakılmıştır. Bundan başka gerek mu- zariinde ve gerek mastarındaki harekelere dokunulmamış- tır. Bundan anlaşılıyor ki, doğrusu س harfinin üstün olmasıdır. Bizce bu kelimelerin aslı "sayıştırdı" olma- lıdır. B. A.

[++] Yazma nüshada bu kelimenin mastarı سَشْتُرُّمَّاكُ olduğu halde nasılsa basma nüshada سَشْتُرُّمَّاوُ şeklinde çıkmıştır. Biz yu- kariya doğrusunu yazdık. B. A.

turdu"; (سُقِّرُ - سُقِّرُ مَاق) sokturur - sokturmak).

سُقِّرُدِي sokturdı: "الْمُرْجُ سُقِّرُدِي" [+] ol murç sokturdı = o, karabiber döğdüdü". Başkası da böyledir; (سُقِّرُ - سُقِّرُ مَاق) sokturur - sokturmak)[++].

سِقْتُرُدِي sikturdı: "الْأَزْمُ سِقْتُرُدِي" ol üzüm sikturdı = o, üzüm siktirdi, üzüm sıkıldı"; (سِقْتُرُ - سِقْتُرُ مَاق) sikturur - siktürmek). Başkası da böyledir.

سُكِّرُدِي söktürdi: "الْأُنُونُ سُكِّرُدِي" ol ton söktürdi = o, elbise söktürdü". Duvar ve başka şey söktürülürse yine böyle denir; (سُكِّرُ - سُكِّرُ مَاك) söktürür - söktürmek).

سُكِّرُدِي söktürdi: "الْأَنِي سُكِّرُدِي" ol anı söktürdi = o, ona söğdüdü". Aslı و ile سُوكِرُدِي dir; idgam olunmuştur [+++]. (سُكِّرُ - سُكِّرُ مَاك) söktürür - söktürmek).

سِكْتُرُدِي siktürdi: "أَرْكُنِكُنْ سِكْتُرُدِي" er künğin siktürdi = adam cariyesini siktirdi"; (سِكْتُرُ - سِكْتُرُ مَاك) siktürür - siktürmek).

[+] Bugün bile Orta Anadolu'nun Niğde, Kayseri, Yozgat, Çorum gibi bölgelerinde "soku" kelimesi "dibek" anlamına kullanılmaktadır. B. A.

[++] Bu fiilin metinde muzari ve mastarı yoksa da biz koyduk. B. A.

[+++] Buradaki ibare her iki nüshada dahi şöyledir: "وَأَصْلُهُ سُوكِرُدِي" Burada فَادْنِمْ kelimesinin yeri yoktur, sanıyoruz; çünkü yukarıdaki kelimelerde idgam yoktur. İhtimal Kaşgarlı burada مُخَفِّفْ demek istemiştir. Kelime سُوكِرُدِي şeklinde و lı iken و sız olarak سُكِّرُدِي şekline konmuş olduğunu anlatmak dileğinde bulunmuş olabilir. B.A.

سَلْتُرْدِي salturdı: " ol meni anğar salturdı = o, beni ona saldırttı", Oğuzca, " ol مَنْكَ يَنْيَكُ سَلْتُرْدِي" ol manğa yeng salturdı = o, bana elbisesinin yenini sallattı", (o, bana işaret için, başkasına, elbisesinin yenini sallamasını emretti); (سَلْتُرْمَاوُ - سَلْتُرُرُ - سَلْتُرْمَاوُ) salturur - salturmak). Herhangi bir şeyi çıkarıp atmakla emretmek dahi böyledir.

شَشْتُرْدِي şeştürdi: " ol tügün şeştürdi = o, düğüm gözdürdü". Başka şey gözdürürse yine böyle denir. Bu kelime س ile dahi söylenir. Bu arapçada da vardır. Arapçada مِسْكُ, farsçada مُشْكُ denir. Yine arapçadaki شَكْرُ kelimesi farsçada شَكَرُ olmuştur. Arapçadaki عَسْكَرُ ve farsçadaki لَشَكَرُ kelimeleri de böyledir.

سَبْجَرْدِي sağgırdı [+]: " er ارْ سَوْقُ سَبْجَرْدِي er suw sağgırdı = adam su sağıtır yazdı"; سَبْجَرَارُ - سَبْجَرْمَاوُ sağgırar - sağgırmak).

سُغْغُرْدِي suğgurdı: " at اتُّ سُبْجَرْدِي at suğgurdı = at sığray yazdı". Başkası da böyledir; سُبْجَرَارُ - سُبْجَرْمَاوُ suğgurar - suğgurmak).

سَرْغَرْدِي sargardı: " نَنْغُ سَرْغَرْدِي neng = nesne

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu üç fiilin üçüncü harfleri olan غ harfinin üstünde ötre, altında esre varsa da, biz esre olmasını üstün tutarak o yolda yazdık; çünkü aşağıdaki fiillerin üçüncü harfi olan غ harfleri ötre dir. B. A.

sarardı". (سَرَّغَرُورُ - سَرَّغَرْمَاقُ) sargarur - sargarmak).

سِزْغُرْدِي sızgurdı: " آرْ یَاغ سِزْغُرْدِي er yağ sızgurdı = adam, yağ eritti, sızdırdı". Başkası da böyledir; (سِزْغُرْمَاقُ - سِزْغُرُورُ) sızgurur - sızgurmak). Sıtma bir hastayı zayıflattığı zaman "sızgurdı" denir. Şu beyitte dahi gelmiştir :

کَنْجَلِي كَيْبُ قَانِي قُرْبِ اَنْغَرِي اَجِبْ قَغَرَار [+]
سِزْغُرْمَاقُ اَذْكَرْ اَسْزِي سِزْغُرْمَاقُ [+ +]

Köngli köyüp kanı kurup ağızı açıp katgurar
Sızguralır üdhikler essiz yüzi burkurar

"Kalbi yanıp, kanı kuruyarak ağızını açarak katılır; sevdâ onu sarartır, solgun yüzünü buruşturur".

(Âşık, halkın yanında ağızı açılmasıya güler, kalbi yanıktır, kanı kurumuştur.

Aşk onu eritmek üzeredir. Yazık onun solmuş çehresine ?).

سُغَرْدِي suvgardı: " اَلْ اَتُ سُغَرْدِي ol at suvgardı = o, at suladı". Başkası da böyledir; (سُغَرْدِي - سُغَرْمَاقُ) suwgarur - suwgarmak).

سَنْغَرْدِي sangardı: " اَلْ اَنِي كِشِيدَنْ سَنْغَرْدِي ol anı kişiden

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalardaki قَغَرَار kelimesinin harekesi ve noktası yoktur. Bu kelime " قَغَرَار katgurar" olacaktır. Bk. Dv. II, 152, 3 ve II, 159, 9 B. A.

[++] İkinci mısraın son kelimesini basma nüshada Bay Kilisli, " بَرَقَرَار burkarar" şeklinde yazmış ise de yazma nüshada بَرَقَرَار imlâsındadır. Doğrusu " بَرَقَرَار burkurar" olacaktır. Bk. Dv. II, 135, 8. B. A.

sangardı = o, onu halktan saydı"; (سَنَغَرْدُ -
سَنَغَرْمَاوُ sangarur - sangarmak).

سَرْقُرْدِي sarkurdi: "أَلْ يَأْغْنِي فَأَبْتِنُ سَرْقُرْدِي ol yağnı kaptın
sarkurdi = o, yağı kaptan damlattı".

Herhangi bir akarı bir keptan başka bir
kaba boşaltıp ta geri kalanı damlarsa
yine böyle denir; (سَرْقُرْدُ - سَرْقُرْمَاوُ sar-
kurur - sarkurmak).

سُوتْغُرْدِي sütgerdi: "يُغَرْتُ سُوتْغُرْدِي yogurt sütgerdi = yoğur-
du süt gibi yaptı, yoğurdu -durulduktu-
su katarak süt gibi yaptı"; (سُوتْغُرْمَاوُ -
سُوتْغِيرُورُ - sütgirmek).

سُوسْغُرْدِي süsgürdi: "سِغَرَارُ سُوسْغُرْدِي sığır eriğ süsgürdi = sı-
gır, adamı süsmeğe saldırdı"; (سُوسْغِيرُورُ -
سُوسْغِيرِرُورُ - süsgirmek).

كَبْتُرْدِي kapturdi: "أَلْ أَنْكَارُ تَوَارُ كَبْتُرْدِي ol anğar tawar kaptur-
dı = o, ona mal kaptırdı"; (كَبْتُرْمَاوُ -
كَبْتُرُرُورُ - kapturur - kapturmak).

كَبْتُرْدِي kaçturdi: "أَلْ أَرَاكَ كَبْتُرْدِي ol eriğ kaçturdı = o,
adamı kaçırttı"; (كَبْتُرْمَاوُ -
كَبْتُرُرُورُ - kaçturur - kaçturmak).

كَبْتُرْدِي koçturdi: "أَلْ مَنِي كَبْتُرْدِي ol meni koçturdı = o,
beni kucaklaştırdı, onunla koçturdu";
(كَبْتُرْمَاوُ - كَبْتُرُرُورُ koçturur-koçturmak).

كَبْتُرْدِي katturdi: "أَلْ يَبْ كَبْتُرْدِي ol yıp katturdı = o,
iğne için iplik büktürdü, ip katlattı".
Başkası da böyledir; "أَلْ تَلْقَانَقَايَاغُ كَبْتُرْدِي ol
talkanka yağ katturdı = o, kavuta yağ
kattırdı". Herhangi bir şeye başka bir

nesne katılırsa yine böyle denir; (قَرَر -
قَرَرُ katturur - katturmak).

قَرَرْدِي karturdi: "أَلْأَبْنَى سَفَقَا قَرَرْدِي" ol anı suwka kartur-
di = o, suyu onun boğazına tıkadı",
"أَلْأَنْكَرُ يَاغ تَلْقَانَا قَرَرْدِي"
karturdi = o, ona kavuta yağ kardırdı,
karıştırttı", Oğuzca. (قَرَرُ - قَرَرُ قَرَرُ)
karturur - karturmak).

قَرَرْدِي kurturdi: "أَلْمَنْكَا يَا قَرَرْدِي" ol manğa ya kurtur-
di = o, bana yay kurdurdu", "خَانَ أَنْكَرُ جَوَاجُ قَرَرْدِي"
Xan anğar çuvağ kurturdi = Han ona, Han-
lık çadırını kurdurdu"; "خَانَ بَجْكَاسُوسِينُ قَرَرْدِي"
Xan Begge süsin kurturdi = Han, Beye as-
kerini toplattı"; (قَرَرُ - قَرَرُ قَرَرُ)
kurturur - kurturmak).

قَرَرْدِي kirturdi: "أَلْأَنْكَرُ يِيرُ قَرَرْدِي" ol anğar yer kirtur-
di = o, ona yer kazıttı, sıyırttı". Baş-
kası da böyledir; (قَرَرُ - قَرَرُ قَرَرُ)
kirturur - kirturmak).

قَرَرْدِي kazturdi: "أَلْأَنْكَرُ قَدَّعُ قَرَرْدِي" ol anğar kadhağ kaz-
turdi = o, ona kanal kazdırdı, ırmak
kazdırdı"; (قَرَرُ - قَرَرُ قَرَرُ)
kaziturur - kazitirmek).

قَرَرْدِي kusturdi: "سُبْحِكُ أَرِكُ قَرَرْدِي" süçük eriğ kusturdi =
şarap adamı kusturdu". Herhangi bir şe-
yi boyanın rengi bozarsa yine böyle de-
nir; (قَرَرُ - قَرَرُ قَرَرُ)
kusturur - kustur-
mak).

قَرَرْدِي kisturdi: "بَكْ أَنْكَ أَدَاقِنْ قَرَرْدِي" Beg anıñ adhakın

kısturdı = Bey onun ayağını kıstırdı".

Bey onu işkence ile cezalandırırsa yine böyle denir. "أَنَّكَ أَشْنُ قِسْرُدِي" anıñ aşın kısturdı = onun aşını azalttırdı",

(o, ona verilen aşın azalmasını emretti). Başkası da böyledir. Aslı "أَلْأَيْكُ تَوْنُ قِسْرُدِي" ol anıñ tonın kısturdı" sözünden alınmıştır ki, "o, onun elbisesinin kısaltılmasını emretti" demektir. Başkası da böyledir; (قِسْرُرٌ - قِسْرُمَاوُ) kısturur - kısturmak).

قَكْرُدِي kakturdı: "أَلْأَيْ بَشْرًا قَكْرُدِي" ol anı başra kakturdı = o, onun başına kaktırdı"; (قَكْرُرٌ - قَكْرُمَاوُ) kakturur - kakturmak).

قَلْرُدِي kalturdı: "أَلْأَيْ يَرِشْتًا قَلْرُدِي" ol anı yarışta kalturdı = o, onu yarışta geçti, arkada bıraktı". Herhangi bir kimse yarışta geri kalırsa yine böyle denir; (قَلْرُرٌ - قَلْرُمَاوُ) kalturur - kalturmak).

قَلْرُدِي kolturdı: "أَلْأَيْ مَنَدِي نَانِكُ قَلْرُدِي" ol mendin neng kolturdı = o, benden bir şey istetti"; (قَلْرُرٌ - قَلْرُمَاوُ) kolturur - kolturmak).

قِلْرُدِي kilturdı: "أَلْأَيْ كَرَامِي قِلْرُدِي" ol anğar iş kilturdı = o, ona iş yaptırdı"; (قِلْرُرٌ - قِلْرُمَاوُ) kilturur - kilturmak).

قَمْرُدِي kamturdı: "أَلْأَيْ رُبَّ قَمْرُدِي" ol anı urup kamturdı = o, onu döğüp bayılttı, dayaktan sesi kısılayazdı", (قَمْرُرٌ - قَمْرُمَاوُ) kamturur - kamturmak).

قَمْتَرْدِي kumturdı: "يَلْ سُوغُ قَمْتَرْدِي" yel suwıǵ kumturdı =
yel suyu dalgalandırdı"; (قَمْتَرْمَاقْ - قَمْتَرْمَاقْ)
kumturur - kumturmak).

قَنْتَرْدِي kanturdı: "أَلْ مَبْنِي سَفْقَا قَنْتَرْدِي" ol meni suwka kan-
turdı = o, beni suya kandırdı"; (قَنْتَرْمَاقْ - قَنْتَرْمَاقْ)
kanturur - kanturmak). Aslı د ile "قَنْدَرْدِي" kandurdı"dır. Sudan başka
şey için de böyle denir.

قَنْدَرْدِي kondurdı: "أَلْ أَيْدَا قَنْدَرْدِي" ol ewinde kuş kondur-
dı = o, evine kuş kondurdu", "أَلْ لَوْنُ أَرَا" ol altun üze geş kondurdı = o,
altının üzerine peruze kondurdu". Bir
şey üzerine kondurulan herhangi bir nes-
ne için de böyle denir, (قَنْدَرْمَاقْ - قَنْدَرْمَاقْ)
kondurur - kondurmak).

قَنْغَرْدِي katgurdı: "أَرْكَبُ قَنْغَرْدِي" er külüp katgurdı =
adam, gülererek katıldı", (قَنْغَرْمَاقْ - قَنْغَرْمَاقْ)
katgurar - katgurmak).

قَنْغَرْدِي kutgardı: "تَنْغَرِي مَبْنِي قَنْغَرْدِي" Tengri meni kutgar-
dı = Tanrı beni kurtardı", (Tanrı beni
sıkıntıdan kurtardı). (قَنْغَرْمَاقْ - قَنْغَرْمَاقْ)
kutgarur - kutgarmak).

قَدْغَرْدُمْ kadhgurdum: "مَنْ أَنْكَرَ قَدْغَرْدُمْ" men anǵar kadhgur-
dum = ben onu kayırdım". Şu parçada da-
hi gelmiştir :

كَلْسَا سَنَكَا يَلْغَرَا
اودُنْ أَنْ اذْغَرَا

رَسْرَسْرُ وَقَدْعُرَا
سَتْمِنِكَ الْيَمْحُ [+]

Kelse sanğa yolğıra

Udhun anı udhgura

Barsun naru kadhgura

Sattı mening ayımı

"Sana yolda rastlıyarak gelirse onu uy-
kusundan uyandır; nereye isterse oraya
gitsin. O, benim kölemi sattı".

(Yolda,geçerken o, sana rastlarsa onu
uykusundan uyandır, yaptığını anlat.

O, tasalanarak gitsin; çünkü o, benim
iznimi almaksızın kölemi satmıştır).

(قَدْعُرَا - قَدْعُرَاوُ kadhgurar - kadhgur-

mak). ذ harfini ی yapanların dili-
ne göre " قَيْغُرَا kaygurar"dır.

قُرْغُرْدِي kuzgırdı: " قَارْ قُرْغُرْدِي kar kuzgırdı = kar sağnak
halinde uçarak geldi", (قُرْغُرْمَاوُ - قُرْغُرْمَاوُ)
kuzgırar - kuzgırmak). Kıpçakça.

قُرْغُرْدِي kurgırdı: " يِرْ قُرْغُرْدِي yer kurgırdı = yer kuru-
du". Yaşlılığın azlığı dolayısıyla her

[+] Buradaki " ای ay" kelimesi arapça metinde "hizmetçi" an-
lamına getirilmiş ise de biz hiç bir yerde "ay" kelimesi-
nin bu manaya geldiğini bulamadık. Yalnız Dv.I,111,2 de
" آيَا ayas" kelimesinin "yüzlerinin parlaklığı dolayısıy-
le kölelere dahi verilen bir isim"olduğu yazılmaktadır.Şu
hale göre "ay" dahi "parlak köle" manasına kullanılmış ola-
bilir. Nasıl ki, "ayas" kelimesi önceden"parlak, aydınlık
gece" anlamına iken, sonradan parlak kölelere ad olmuştur.
Ay kelimesinin sonuna "aş, az, as" getirilerek "ayaş, ayaz,
ayas" denir, "gün,güneş" dahi böyledir. B. A.

kuruyan şey için de böyle denir. (فرغراز -

کurgirar - kurgirmek).

فرغزیدی kurgırdı: "er kurgırdı = adam, zevzeklik etti, yeğnilik etti", (فرغراز -

کurgirar - kurgirmek).

فرغزیدی kızgırdı: "ol anı bu işta kızgırdı = o, onu bu işte işkenceye koydu", (yaptığı işin cezasını çektirdi, ikinci defa olarak bu işe dönemez).

(فرغزور - فرغزور کیزگورور - کیزگورور).

قلغزیدی kolgırdı: "ol mendin kolgırdı = o, benden bir şey istiyeyazdı", (قلغراز -

کلغزیرار - kolgirmek).

قمغزیدی kamgırdı: "anınğ yüzi kamgırdı = onun yüzü çarpılayazdı, egrileyazdı".

(قمغراز - قمغزیرار - kamgirmek).

Çarpılmak üzere olan her şey için de böyle denir.

کچتوردی keçtürdi: "ol anı suvdın keçtürdi = o, onu sudan geçirtti", (کچتور -

کچتورور - keçtürmek).

کرتوردی kertürdi: "ol anınğ tonın

künge kertürdi = o, onun elbisesini

güneşe gerdirdi, serdirdi", "ol yıp kertürdi = o, ip gerdirdi". Baş-

kası da böyledir; (کرتور - کرتورور -

کرتورور - kertürmek).

کورتوردی körtürdi: "ol anınğ neng körtürdi = o, ona bir şey gördürdü", (کورتور -

کورتورور - körtürmek).

كُرتُّرْمَاكُ körtürür - körtürmek).

كُرتُّرْدِي kirtürdi: "أَلْأَبِي أَفْكَا كُرتُّرْدِي" ol anı ewge kirtürdi = o, onu eve girdirdi". Başkası da böyledir;

(كُرتُّرْمَاكُ - كُرتُّرْدِي kirtürür - kirtürmek).

كُستُّرْدِي kestürdi: "أَلْأَنْكُرُ بَيْلِغُ كُستُّرْدِي" ol anğar yıgaç kestürdi = o, ona ağaç kestirdi". Başkası da böyledir; كُستُّرْمَاكُ - كُستُّرْدِي kestürür - kestürmek).

كُعتُّرْدِي kewtürdi: "أَلْأَنْكُ كُوجِنُ كُعتُّرْدِي" ol anıñ kügin kewtürdi = o, onun kuvvetini gevşettirdi", (كُعتُّرْمَاكُ - كُعتُّرْدِي kewtürür - kewtürmek).

كُلتُّرْدِي kültürdi: "أَلْمَنْحُ كُلتُّرْدِي" ol meni kültürdi = o, beni güldürdü", (كُلتُّرْمَاكُ - كُلتُّرْدِي kültürür - kültürmek).

كُلتُّرْدِي kültürdi: "أَلْأَاتُ أَذِيفِنُ كُلتُّرْدِي" ol at adhakın kültürdi = o, atın ayağını bağlattı ve köstekletti".

كُلتُّرْدِي keltürdi: "أَلْمَنْكَاَتُ كُلتُّرْدِي" ol manğa at keltürdi = o, bana at getirtti", (كُلتُّرْمَاكُ - كُلتُّرْدِي keltürür - keltürmek). Bu kelime Oğuz dilinde ت ile, öbür Türklerde د ile-dir. Oğuzların âdeti böyledir; öbür Türklere aykırı olarak د, ت ve ت harfini de د yaparlar. Öbür Türkler deveye "تَوَيْ tewey", Oğuzlar "دَوَا de-ve" derler. Türkler, "dahi" manasına "تَقِي takı", Oğuzlar "دَقِي dakı" derler.

كُكُچُّرْدِي kikçürdi: "أَلْأَرِبْجَاكُ كُكُچُّرْدِي" er biçek kikçürdi =

adam, bıçağı birbirinin üzerine sürttür-

dü", "الِكَا زِكْجُرْدِي" ol ikki er kıkçür-

di = o, iki adamı birbirine kışkırttı",

(كِكْجُرْمَاكْ - كِكْجُرْ kıkçürür - kıkçürmek).

كَمْتُرْدِي kömtürdi: "الْيَزْدَانَاكْ كَمْتُرْدِي" ol yerde neng köm-
türdi = o, yere bir şey gömdürdü", (كَمْتُرْ-)
كَمْتُرْمَاكْ kömtürür - kömtürmek).

كُلْسِيرْدِي külsirdi: "أَزْ كُلْسِيرْدِي" er külsirdi = adam gülüm-
ser göründü". Gülümserse yine böyle de-
nir; (كُلْسِيرَارْ - كُلْسِيرْمَاكْ) külsirer - kül-
sirmek).

كَدَكِيرْدِي kedkirdi: "أَتْ كَدَكِيرْدِي" at kedkirdi = at çamış-
lık etti, (üstüne yük vurduramaz oldu);
كَدَكِيرِيرْ - كَدَكِيرْمَاكْ kedkirer - kedkirmek).

كَزْجَرْدِي kezgerdi: "أَزْ أَوْ كَزْجَرْدِي" er ok kezgerdi = adam,
ok gezledi, geze getirdi". (كَزْجَرْمَاكْ -
كَزْجَرْرْ - كَزْجَرْمَاكْ) kezgerür - kezgermek).

كُوزْجَرْدِي közgerdi: "أَلْ أَتَا مَنِي مَنِي كُوزْجَرْدِي" ol atamı manğa
közgerdi = o, bana babamı gördürdü,
görüştürdü". Bu, kavuşmadır. (كُوزْجَرْرْ - كُوزْجَرْمَاكْ)
közgerür - közgermek).

كُوزْجَرْدِي küzgerdi: "أَذْلَكْ كُوزْجَرْدِي" ödhlek küzgerdi = za-
man güzleşti", (zaman güze doğru gitti).
كُوزْجَرْرْ - كُوزْجَرْمَاكْ küzgerür - küzgermek).

كَلْجِيرْدِي kelgirdi: "أَلْ مَنِي مَنِي كَلْجِيرْدِي" ol manğa kelgirdi = o,
bana geleyazdı, gelmek istedi", (كَلْجِيرْمَاكْ -
كَلْجِيرْرْ) kelgirer - kelgirmek).

كُونْجَرْدِي köngerdi: "أَلْ أَوْ كُونْجَرْدِي" ol ok köngerdi = o,
ok doğrulttu". Başkası da böyledir.

" ol yol köngerdı = o, doğ-
ru yol gösterdi, hidayet etti"; " ^{بک اغریجی}
کنگردی Beg ogrını köngerdı = Bey hırsı-
za doğruyu söyletti", (hırsızı ilzam
etti, ikrar ettirdi); (کنگرز - کنگرماک)
köngerür - köngermek).

مندردی mündürdi: " ol manğa at mündür-
di = o, beni ata bindirdi", (مندرد - مندردالم)
mündürür - mündürmek). Başkası da böy-
ledir.

مندردی mandurdı: " ol manğa kılıç man-
durdı = o, bana kılıç kuşattırdı"; " ol manğa
ol manğa etmegiğ yağka
mandurdı = o, bana ekmeği yağa bandırt-
tı", (مندرد - مندردماق)
mandurur - mandur-
mak).

مندردی mangırdı: " ol etmegiğ yağka
mangırdı = o, ekmeği yağa bandırayazdı,
daldırayazdı". Başkası da böyledir;
(مندرد - مندردماق)
mangırar - mangırmak).

Bu bölüm dört yolda yürür :

Birincisi: İki harfliden ola-
rak müteaddi kılınan fiildir: " ^{رَدی}
bardı" gibi ki "gitti" demektir. " ^{رَرَدی}
barturdı" denildiği zaman "başkası gi-
derdi" demek olur. " ^{رَسُقَا قَرَدی}
ka kardı = adam suya kardı, adamın bo-
ğazında su durdu"; " ^{رَبی سُقَا قَرَدی}
suwka karturdı" denildiği zaman "onu

suya kardırdı, onun boğazında suyu durdurdu" demektir. Bu fiiller, iki harfli lâzım fiil olup bu ayrımda gördüğünüz şekilde müteaddi yapılmıştır. Yahut iki harfli olup ta aslında müteaddi olmaktadır ki ona ر . ت getirilir. "أَرَّ يَأْفُرْدِي" er ya kurdu = adam yay kurdu". Burada fail birdir. Faile bir iş yaptırmak istemek ve onu bir işle zorlamak istenildiği zaman fiile ر ، ت getirilir: "الآنكر" أَرَّ يَأْفُرْدِي ol anğar ya kurturdu = o, ona yay kurdurdu" gibi. Burada fail iki tanedir. Birisi emreden, diğeri de yapandır. Arapçadaki نَقَطَ الرَّجُلُ الْمُصْحَفَ وَأَنْقَطَهُ غَيْرُهُ ve أَلْقَطَهُ ve أَنْقَطَهُ gibi. لَقَطَ السُّنْبُلَ وَالْقَطَهُ غَيْرُهُ fiillerinde de iki fail vardır.

Ya, fiile ر ، غ ya da ر . ك getirilir: "أَتَّ تَرْدِي" at turdu = at zayıfladı" sözünden "أَرَّ أَرَّ تَرْدِي" er atın turgurdu" denir ki "adam atını zayıflat-tı" demektir. "أَرَّ أَرَّ تَرْدِي" er yokarı turdu" cümlesindeki "turdu" kelimesi müteaddi kılınarak "أَرَّ أَرَّ تَرْدِي" anı turgurdu" denir, "onu, başkası durdurdu, dikti" demektir.

Yine böylece "أَرَّ أَرَّ تَرْدِي" yağ erüdi" sözündeki "أَرَّ أَرَّ تَرْدِي" kelimesinden yapılan müteaddi fiilde "أَرَّ أَرَّ تَرْدِي" er yağ ergürdü" denir ki, "adam yağ eritti"

demektir. "اَو كُنْدِي ok köndi = ok doğ-
ruldu" sözünden alınarak "اَلْبِقِي كُنْدُكُرْدِي
okçı [+] köndgürdi" denir ki "okçu oku
doğrulttu" demektir.

ت، غ، ل harfleri, fiili, mü-
teaddi kılan harflerden olmayıp ancak
ت harfi yapar. Nitekim "قُشْ
اَجْرْدِي kuş uçurdu", "سُوْف كَجْرْدِي",
"su geçirdi" demektir. Bu fiil-
lerde ت harfi ancak و ile olur. İşte
bu kadar; bu da yukarıdaki gibidir.

Bu fiillere ت، غ، ل harfleri-
nin getirilmesi söylenişte kolaylık ol-
sun içindir. Eğer bunlar getirilmemiş
olsaydı bu fiillerde ت harfinin
bir arada toplanması gerekirdi. "kur-
tardı" demek olan "كُتْغَرْدِي kutgardı"
fiilinde غ olmasaydı, bunun ikinci ت
harfi şekli mazide "كُتْرَرْدِي kutrardı" o-
lurdu. Yine bunun gibi "سُوْفَرْدِي suwgar-
dı" kelimesi ikinci derecede müteaddi
kılındığı takdirde "سُوْرَرْدِي suwrardı"

[+] Basma nüshada "كُنْدُكُرْدِي köndgürdi" şeklinde olan bu kelime
yazma nüshada önceden bu yazıda iken sonradan ikinci ل
in üzerindeki ötre düzeltilerek üstün yapılmıştır. Şu hale
göre kelimenin doğrusu "كُنْدُكُرْدِي köndgerdi" olacaktır. Ni-
tekim isimden yapılmış olan fiiller böyledir. "كُزْكَرْدِي köz-
kerdi", "كُزْكَرْدِي kezkerdi" fiilleri gibi. B. A.

olması ve muzarilerinde " ^{قَرَّرَ} kutrarur" ve " ^{سَفَّرَ} suwrrarur" denilmesi lâzım gelirdi. Buradaki ر ların birisi kelimenin aslındadır, ikincisi ta'diye için getirilmiştir; üçüncüsü muzari belgesi olan ر dır. Bunun için tok, غ لı ve ق لı kelimelerde, kelimenin aslında bulunan ر harfi ت ye, yeğni ve ل li kelimelerde ك harfine çevrilmiştir. Böylelikle söylenişte bir tatlılık hasıl olmuştur.

İkincisi: Aslında üç harfli ve lâzım olan fiildir ki müteaddi yapılmak için bu ayrıma girmiştir. " ^{أَزِيدَ} er tirildi" cümlesindeki ^{أَزِيدَ} fiilinden müteaddi bir şekil yapılmak istenirse " ^{تَجَرَّدَ} tırgürdi" olur. " ^{تَجَرَّدَ} Tengri tırgürdi" denir ki, "Allah diriltti" demektir. "Adam kıyıldı, ceza gördü" anlamına olan " ^{أَزِيدَ} er kızıldı" sözündeki fiil, müteaddi yapılmak istenirse " ^{أَغْرَدَ} kızgürdi" olur. " ^{أَغْرَدَ} anı kızgürdi" denir ki "onu cezalandırdı", (ona yaptığıнын cezasını tattırdı) demek olur.

Üçüncüsü: Aslında lâzım fiil olmaktır. Manası "iş işlemek ve hakikaten yapmağa niyet eylemek" ise de bu işte "azar azar, yavaş yavaş yapıl-

mak" anlamı vardır. "Su damladı" anlamına gelen "سُوْفٌ مَجْرَدِيّ" suw tamçırdı" sözü gibi ki "su, buluttan damladı, yavaş yavaş serpildi" demektir. "أَشِيْحٌ تَشْفُرْدِيّ" aşığ taşgurdı" sözü de böyledir, "tencere taşayazdı" demektir.

Fiil bu anlama geldiğinde, ikinci harf mazide ve muzaride sâkindir; ancak dördüncü harf muzaride üstündür.

Dördüncüsü: Fiil ancak kendi öz manasına gelerek bu anlamlardan hiç birisi beklenmez: "تَنْكِرِيّ مَوْقَعَرْدِيّ" Tengri meni kutgardı" sözünde olduğu gibi ki "Allah beni kurtardı" demektir. "أَرْقَرْدِيّ" er katgurdı" sözü de böyledir, "adam katıldı, katılasıya güldü" demektir.

Bu ayırmadan, başka birisinin işe yardım ettiği ve yarıştığı anlamı murat edildiği zaman fiile د harfinden evvel ش getirilir: "أَلْمَنْكَاتُ سَفْعَرْدِيّ" ol manğa at suwgarışdı" denir ki "o, banna at sulamakta yardım etti" demektir. Ve yine "أَلْمَنْكَاتُ بِلَا قَرْدِيّ تَدْغَرْدِيّ" ol mening birle karın todhguruşdı" denir ki "o, benimle karın doyurmakta yarış etti" demektir.

Hakikatte olmıyarak, kendini o işi yapar göstermesi anlamı murat edildiği zaman iki yol vardır: Birisi د

harfinden evvel ن getirmektir; bunun kuralı geçmiştir: "الآت سُفْرُنْدِي ol at suwgarundı", "الْقَرْنُ تَدْعُرُنْدِي ol karın todhgurundı" denir ki "o, atı sular göründü", "o, karnını doyurur göründü" demektir.

İkincisi: Başlı başına, kendi kendine bir iş yapmaktır. Bu yolda doğru ve güzel olan fiile ن dan evvel م, س getirmektir. ن la beraber bu şekilde üç harf getirilmiş olur. "الآت سُفْرُنْسِنْدِي ol at suwgarımsındı" sözünde olduğu gibi ki "o, atı sular göründü"[+] demektir. Bu gibi kelimelerde ن, م, سâ-kindir; س harfi esre olarak harekelenir. Bunu yakında anlatacağız.

بُلْدُزْدِي bulduzdı: "بُلْدُزْدِي نَنْغِنِي = o, bir şey buldurdu", (بُلْدُزْمَاق - بُلْدُزْمَاق buldur - bulduzmak).

بِلْدُزْدِي bildüzdı: "الْمَنْكَا اِيش بِلْدُزْدِي ol manğa iş bildüzdı = o, bana iş bildirdi, öğretti"; (بِلْدُزْمَاق - بِلْدُزْمَاق bildüzür - bildüzmek).

Bu, Oğuzcadır. Öbür Türkler böyle söylemezler.

[+] Bu kelimenin manasında "kendi kendine, başlı başına yapmak" anlamı bulunması lâzımdır; çünkü "سُفْرُنْسِنْدِي suwgarımsındı" kelimesi bu manaya örnek olarak getirilmiştir. Halbuki bunun arapça anlamında böyle bir şey gösterilmemiştir. Bize kalırsa bu mananın da gösterilmesi ve anlamın "o, başlı başına atı sular göründü" şeklinde olması gerektir. B. A.

رُبَشْدِي burbaşdı: " ایش رُبَشْدِي iş burbaşdı = iş ka-
rıştı". Başkası da böyledir; (رُبَاشْمَاقُ - رُبَاشْمَاقُ
burbaşur - burbaşmak).

رَبْتِشْدِي لَارُ bertişdiler: " اَلَارُ رَبْتِشْدِي لَارُ olar bir ikindi-
ning könglin bertişdiler = onlar sert-
leştiler, birbirinin gönlünü kırdılar
ve yaraladılar"; (رَبْتِشْمَاكُ - رَبْتِشْمَاكُ
bertişür - bertişmek).

بُغْرُشْدِي bogruşdı: " اَلْمَنْكَا يَغَاچْ بُغْرُشْدِي ol manğa yıgaç
bogruşdı = o, bana ağaç yontmakta yar-
dım etti". Yarış ta böyledir; (- بُغْرُشْوَرُ -
بُغْرُشْمَاقُ bogruşur - bogruşmak).

بُتْرُشْدِي bütrüşdi: " اَلَارُ اِكْبِي بُتْرُشْدِي olar ikki bütrüşdi =
onlar ikisi muhakeme oldular ve dava-
larına tanık getiriştiler"; (بُتْرُشْمَاكُ - بُتْرُشْمَاكُ
bütrüşür - bütrüşmek).

بَاتْرُشْدِي batruşdı: " اَلَارُ اِكْبِي سَفْقَا بُتْرُشْدِي olar ikki
birbiriğ suwka batruşdı = onlar ikisi
birbirini suya batırdılar, batırıştı-
lar"; (بَاتْرُشْمَاقُ - بَاتْرُشْمَاقُ
batruşur - batruşmak).

بَكْلَشْدِي bekleşdi: " اَلْمِنْكَا يَزَلَا بَكْلَشْدِي ol mening birle
bekleşdi = o, benimle muahede yaptı,
ahitleşti", " اَلْمَنْكَا قَبْعْ بَكْلَشْدِي ol manğa ka-
puğ bekleşdi = o, bana kapıyı bekit-
mekte, kapatmakta yardım etti", " اَلْمَنْكَا
بَكْلَشْدِي اَتْ ol manğa at bekleşdi = o, bana at
beklemekte, gözlemekte yardım etti" Baş-
kasıda böyledir. Oğuzca; (بَكْلَشْمَاكُ - بَكْلَشْمَاكُ

kanatlariyle talpıştılar) [+]. "بَیْرُقُ مَعِ" bayrak kamuğ talpışdı = bayrak bütün talpıştı", (bayrak dalgalandı, mızrakların ucundaki ipekler dalgalandı). Başkası da böyledir; (تَلِشُورُ - تَلِشْمَاقُ) talpışur - talpışmak).

تَرْتِشْدِي tartışdı: "أَلْ مَنِكَا أَرْقُ تَرْتِشْدِي" ol manğa uruk tartışdı = o, bana ip germekte yardım etti", "تَرْتِشْدِي نَانِكُ" tartışdı neng = bir nesnenin parçaları birbirini çekti, (bir şeyin parçaları, zerreleri birbirini cebetti), "أَلْ مَنِكُ بِلَايَا تَرْتِشْدِي" ol mening birle ya tartışdı = o, benimle yay çekmekte, yay kurmakta yarıştı", "أَلْ مَنِكَا أَلْوُنُ تَرْتِشْدِي" ol manğa altun tartışdı = o, bana altın tartmakta yardım etti". Herhangi bir şeyi tartmak için de böyle denir; (تَرْتِشْمَاقُ - تَرْتِشُورُ) tartışur - tartışmak).

تُورْتِشْدِي türtüşdı: "أَلْ مَنِكُ بِلَا قُشْمَاقَايَا تَرْتِشْمَاقُ" ol mening birle koguşka yağ türtüşdı = o, benimle deriye yağ sürmekte yarış etti". Herhangi bir şeyi sürmek için de böyle denir; (تُرْتِشْمَاقُ - تُرْتِشُورُ) türtüşür - türtüşmek).

[+] Yazma nüshada "بَیْرُقُ مَعِ تَلِشْدِي" bayrak kamuğ talpışdı" sözündeki بَیْرُقُ kelimesinin ikinci harfi üzerinde iki nokta görülmektedir. Bu kelime hem "بَیْرُقُ" batrak", hem de "بَیْرُقُ" bayrak" şeklinde okunabilmektedir. Her iki okunuş ta buraya gelir. B. A.

topraşdı: " يَزْ قُرْبُ نَبْرَشْدِي yer kurup topraş-
dı = yer kuruyarak tozlaşdı, toz olayaz-
dı", (yağmurun azlığından yer kurudu,
öyle ki yerden tozlar yükseleyazdı);
(topraşur - topraşmak). (نَبْرَشْمَاقْ - نَبْرَشْمَاقْ)

تَبْزَشْدِي لَارْ olar kamuş-
tebzeşdiler: " اَلْ رَقْعُ بُو اِيْشَقْ تَبْزَشْدِي لَارْ
bu ışka tebzeşdiler = onların hepsi bu
işe hasetleştiler"; (تَبْزَشْمَاقْ - تَبْزَشْمَاقْ)
tebzeşur - tebzeşmek).

تَرْكَشْدِي tergeşdi: " تَوَيْ تَرْكَشْدِي = deve-
ler katarlaşdı". Birbiri ardınca katar-
laşarak derleşen her nesne için de böy-
le denir; (تَرْكَشْمَاقْ - تَرْكَشْمَاقْ)
tergeşür - tergeşmek). Başkası da böyledir.

تَبْلَشْدِي لَارْ tepleşdiler: " اَلْ رُبُو اِيْشَقْ مَعْ تَبْلَشْدِي لَارْ
olar bu ışık
kamuş tepleşdiler = onlar, bu işte hep-
si razı oldular"; (تَبْلَشْمَاقْ - تَبْلَشْمَاقْ)
tepleşür - tepleşmek) [+].

تُبْلَشْدِي لَارْ tüpleşdiler: " اَلْ رُبُو اِيْشَقْ تَبْلَشْدِي لَارْ
olar bu ışık
tüpleşdiler = onlar bu işin dibini, as-
lını aradılar"; (تُبْلَشْمَاقْ - تُبْلَشْمَاقْ)
tüpleşür - tüpleşmek).

تَاتْلَشْدِي tatlaşdı: " اَلْ رَاكِبِي بِلَا تَاتْلَشْدِي
olar ikki birle
tatlaşdı = onlar ikisi birbiriyle fars-
ça konuştular". Uygurca konuşurlarsa

[+] Basma nüshada " تَبْلَشْمَاقْ tepleşmek" şeklinde olan bu kelime yanlıştır. Yazma nüshada önceden böyle iken sonradan bir düzeltme görerek " تَبْلَشْمَاقْ taplaşmak" şekline konulmuştur. Şu hale göre yukarıdaki her üç kelime şu şekilde düzeltilmelidir. (taplaşdı - taplaşur - taplaşmak). Bk. Dv. II, 274, 16. B. A.

تَلَشُورُ - تَلَشِمَاقُ) yine böyle denir; (tatlaşur - tatlaşmak).

تَلَقِشْدِي talkışdı: "أَلْمَنكَا أَيْمًا تَلَقِشْدِي" ol manğa oyma talkışdı = o, bana gizme yapılan keçeyi dürmekte ve bükmekte yardım etti". Dürlen ve bükülen her şey için de böyle denir; (تَلَقِشْمَاقُ - تَلَقِشُورُ talkışur - talkışmak).

تَوَكَّلَشْدِي tökleşdi: "تَوَكَّلَشْدِي نَانِكُ" tökleşdi neğ = nesnelər döküldü, aktı"; (تَوَكَّلِشْمَاقُ - تَوَكَّلِشُورُ tökleşür - tökleşmek).

تَوُغْلُشْدِي tüglüşdi: "يَا بِلَازِ تَوُغْلُشْدِي" yıplar tüglüşdi = ipler dögüldü"; (تَوُغْلِشْمَاقُ - تَوُغْلِشُورُ tüglüşür - tüglüşmek).

تِكْلِشْدِي tiklişdi: "يَاغِ تِكْلِشْدِي" yıgaç tiklişdi = ağaç dikildi". Başkası da böyledir; (تِكْلِشْمَاقُ - تِكْلِشُورُ tiklişür - tiklişmek).

تِرْمَشْدِي tırmaşdı: "أَلَزَاكِي تِرْمَشْدِي" olar ikki tırmaşdı = onlar ikisi tırmaştılar", (onlar ikisi birlikte kaşındılar); (تِرْمَشْمَاقُ - تِرْمَشُورُ tırmaşur - tırmaşmak).

جَلْبَشْدِي çalpaşdı: "أَلَزَاكِي جَلْبَشْدِي" olar ikki çalpaşdı = onlar bir işte ikisi çarpıştı, mücadele etti, birbirlerine sertleştiler". Eşya kötüleştigi, pisleştigi zaman da böyle denir; (جَلْبَشْمَاقُ - جَلْبَشُورُ çalpaşur - çalpaşmak).

چَانْدِشْدِي çandışdı: "أَلَزَاكِي چَانْدِشْدِي" olar ikki çandışdı = onlar ikisi birbirine sertleştirdi.

ler, biri öbüründen kaçındı"; (جندِ سُورُ-)
çandışur - çandışmak).

جُمُرُشْدِي çumruşdı: "أَلْ مَيْنِكْ بِرْ لَا سَفْدَا جُمُرُشْدِي" ol mening birle
suwda çumruşdı = o, benimle suya dal-
makta yarıştı". Yardım da böyledir ;
جُمُرُشْمَاقْ çumruşur - çumruşmak).

جَوْرُشْدِي çewrüşdi: "أَلْ مَيْنِكْ بِرْ لَا أَوْجُفْرُشْدِي" ol mening birle ok
çewrüşdi = o, benimle ok çevrişti". Her-
hangi yuvarlak bir şeyi çevirmek te böy-
ledir [+]; (جَوْرُشْمَاقْ - جَوْرُشْمَاقْ)
çewrüşür - çewrüşmek).

جَوْرَاشْدِي çokraşdı: "بِرْ لَازِجُفْرُشْدِي" tebizler çokraşdı = ço-
rak yerler dalgalandı". Herhangi bir
çokluk kaynadığı ve dalgalandığı zaman
da böyle denir; "بِرْ بِرْ اِجْنِدَا جَوْرَاشْدِي" kişi
birbir içinde çokraşdı = insanlar bir-
birine girerek dalgalandı"; (جَوْرَاشْمَاقْ - جَوْرَاشْمَاقْ)
çokraşur - çokraşmak).

جَوْرَاشْدِي çıkırışdı: "بِرْ بِرْ نِيكَ اَغْرِي لِقْرِي جَوْرَاشْدِي" birbirning
ogrılığın çıkırışdı = birbirinin hırsız-
lığını meydana çıkardılar". Herhangi
bir şeyi meydana çıkarmakta yarışmak ve
yardımlaşmak ta böyledir; (جَوْرَاشْمَاقْ - جَوْرَاشْمَاقْ)

[+] أَلْ مَيْنِكْ بِرْ لَا أَوْجُفْرُشْدِي sözünün basma nüshadaki arapça iza-
hında ... فِي denilmiş. Yazma nüshada فِي ...
شَكْلِي نَقِيرْ نَقِيرْ şeklindedir. Gerek نَقِيرْ gerek نَقِيرْ kelimele-
rinin ikisi de yanlıştır. Doğrusu نَقِيرْ olacaktır. نَقِيرْ
in birkaç manası arasında bir de (okun eğriliğini veya doğ-
ruluğunu anlamak için tırnak üzerinde çevrilmesi) anlamı
vardır. B. A.

çıkrişur - çıkrişmak).

جَقْرِشْتِي çakriştı: "بوی بیز بیز کاجقْرِشْتِي" Boy birbirge çakriş-
tı = Boy halkı birbirini çağırdı". O-
ğuzca. (جَقْرِشْتَاو - جَقْرِشْتَاو çakrişur - çak-
rişmak).

تِكْرِشْدِي tikreşdi: "اتلار اذاقی تِكْرِشْدِي" atlar adhakı tikreş-
di = atların ayağı ses verdi", "اغلان تِكْرِشْدِي"
oglan tikreşdi = çocuk büyüdü, serpil-
di"; (تِكْرِشْتَاو - تِكْرِشْتَاو tikreşür - tikreş-
mek).

چِکْرِشْتِي çıkraştı: "تیش جِشْتِي تیş çıkraştı = diş gıcır-
dadı, çıkırdadı". Herhangi bir şey
çokça gıcırdarsa yine böyle denir;
(جِشْتَاو - جِشْتَاو çıkraşur - çıkraşmak) [+].

جِرْگَشْتِي gergeşti: "ایک سو جِرْگَشْتِي" ikki sü gergeşti = iki
savaş fırkası saf haline geldi". Şu
parçada dahi gelmiştir :

کلسا اَبانگ ترکنم ایلتکمت ترکنم
ترلغمت ترکنم امدی جِرْگَشْتَاو [++]

Kelse abanğ terkenim

Étilgemet türkünüm

Tarılmagay türkünüm

Emdi çeriğ çergeşür

"Eğer Hakanım gelirse oymağın hali iyi

[+] Metinde bu fiilin muzari ve mastarı yoktur; biz koyduk. B.A.

[++] Bu parçanın yazılışında birkaç yanlış vardır. Biz bunları evvelce gördük ve basma nüsha I,368 de geçen aynı parçayı dilimize çevirirken uzun bir not verdik. Bu, tercüme nüshanın 442 nci sahifesindedir; oraya bakıla! B. A.

olur, topluluğu dağılmaz. İmdi, harp safları düzelmiştir".

(Hakan bize yardıma gelirse bizim tarafın hali iyi olur; oymak dağılmaz, şimdi harp safları dizilmiştir), (جَرَكشور - جَرَكشما) çergeşür - çergeşmek).

جَرَلَشْدِي çarlaşdı: "أغلان جَرَلَشْدِي" oğlan çarlaşdı = çocuklar ağlaştı", "يَنگان لار جَرَلَشْدِي", "يَنگنلر چارلاشدی = filler kükredi, bağırıştı", (جَرَلَشْماق - جَرَلَشْماق) çarlaşur - çarlaşmak).

جَكَلَشْدِي çekleşdi: "أل مَنِك بَرَل جَكَلَشْدِي" ol mening birle çekleşdi = o, benimle kur'a çekişti", (جَكَلَشْماك - جَكَلَشْماك) çekleşür - çekleşmek).

جِكَلِشْدِي çiklişdi [+]: "تُگُن كَمُغ جِكَلِشْدِي" tügün kamuğ çiklişdi = düğüm büsbütün sıkıştı", (جِكَلِشْماق - جِكَلِشْماق) çiklişür - çiklişmek).

جَرْمَشْدِي çermeşdi: "أل مَنِك جَرْمَشْدِي" ol manga çagığ çermeşdi = o, bana kamçının ucunu bükmekte yardım etti". Başkası da böyledir. Yarış için de böyle denir; (جَرْمَشْماق - جَرْمَشْماق) çermeşür - çermeşmek).

سُرْتَشْدِي sürtüşdi: "أل مَنِك بَرَل قُغْشَقْ يَاق سُرْتَشْدِي" ol mening birle koguşka yağ sürtüşdi = o, benimle deriye yağ sürmekte yarıştı". Ve yi-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda "تُگُن كَمُغ جِكَلِشْدِي" tügün kamuğ çiklişdi" sözünün arapça izahında "أَي اسْتَدَّت الْعُقْدَةُ" denilmiş ise de burada ufak bir yanlışlık olmalıdır. Doğrusu şöyle olsa gerek: "أَي اسْتَدَّت الْعُقْدَةُ" Dv. II, 106, 7 deki kelime dahi bize tanıklık etmektedir. B. A.

ne "أَلْمِنْكَ بَرَا أَسْوُسْرُشْدِي" ol mening birle
aşuk sürtüşdi = o, benimle aşık sür-
mekte ve aşığı sürterek yüzünü aşın-
dırmakta yarış etti", (سُرُشْمَاكْ - سُرُشْمَاكْ)
sürtüşür - sürtüşmek).

سَجْتَشْدِي saçtaşdı: "الْأَزَاكِي سَجْتَشْدِي" olar ikki saçtaşdı =
onlar birbirinin saçlarını yakaladı-
lar", (سَجْتَشْمَاوْ - سَجْتَشْمَاوْ) saçtaşur - saçtaş-
mak).

سِخْتَشْدِي sixtaşdı: "كَيْفِي قَبْعُ سِخْتَشْدِي" kişi kamuğ sixtaş-
dı = bütün halk ağlaştı"; (سِخْتَشْمَاوْ - سِخْتَشْمَاوْ)
sixtaşur - sixtaşmak). غ ile "سِغْتَشْدِي"
sığtaşdı" da lügattir.

سَدْرَشْدِي sedhreşdi: "تُونُ سَدْرَشْدِي" ton sedhreşdi = elbise
seyrekleştı, kalınlığı gitti", (بَدُونُ سَدْرَشْدِي)
budhun sedhreşdi = halk seyrekleştı".
Herhangi bir şey sıklıktan sonra sey-
rekleşirse, parçalarının arası açılır-
sa yine böyle denir; (سَدْرَشْمَاكْ - سَدْرَشْمَاكْ)
sedhreşür - sedhreşmek).

سِذْرِشْدِي sıdrişdı: "أَلْأَنْكَرُ قَارِ سِذْرِشْدِي" ol anğar kar sıd-
rişdı = o, ona kar sıyırmada, küürümede
yardım etti". Başkası da böyledir;
(سِذْرِشْمَاوْ - سِذْرِشْمَاوْ) sıdrişur - sıdrişmak)[+].

تَغْرَشْدِي tograşdı: "أَلْمَنْكَآتُ تَغْرَشْدِي" ol manğa et tograş-

[+] Gerek basma ve gerek yazma nüshalarda bu kelimeler "سِذْرِشْدِي"
سِذْرِشْدِي - سِذْرِشْمَاوْ - سِذْرِشْمَاوْ sıdrişdı, - sıdrişur - sıdrişmak" şeklinde gel-
miş ise de, bunlar "سِذْرِشْمَاوْ - سِذْرِشْمَاوْ" sıdrişdı - sıdriş-
ur - sıdrişmak" olacaktır. Bk. Dv. I, 226, 10 ve II, 183,
3. B. A.

di = o, bana et doğramakta yardım etti"; (توغراشور - توغراشماق tograşur - tograşmak).

توغراشور tıgraşdı: "اغلاز توغراشور oylan tıgraşdı = çocuklar gürbüzleşti, bahadırlaştı". Bahadır kimse için "توغراق tıgrak" denir; (توغراشور - توغراشماق tograşur - tıgraşmak) [+].

توغراشور togruşdı: "أل منك بلا يولقا توغراشور ol mening bile yolka togruşdı = o, benimle yola duruştu", (o, benimle yürümede, gitmede, durmada yarıştı); (توغراشور - توغراشماق togruşur - togruşmak) [++].

توغراشور tograşdı: "تون كيردن توغراشور ton kirdin tograşdı = elbise kirden parçalandı". Herhangi bir şeyde parçalanma ve yarıma ayrıldığı zaman yine böyle denir; (توغراشور - توغراشماق tograşur - tograşmak).

سوغراشور sograşdı: "كۇملار سۇغۇغ سوغراشور kumlar suwug sograşdı = kumlar suyu sordu". Başkası da böyledir; (سوغراشور - سوغراشماق sograşur - sograşmak).

سوغراشور sigruşdı: "الار بىر بىرىگ سوغراشور olar birbirig sigruşdı = onlar birbirine sıkıştılar, onlar birbirinin yerini alarak durdular"; (سوغراشور - سوغراشماق sigruşur - sigruşmak).

سوغراشور sawruşdı: "أل منكا تارىغ سوغراشور ol manğa tariğ saw-

[+] Metinde bu fiilin muzari ve mastarı gösterilmemiştir; biz koyduk. B. A.

[++] Metinde bu fiilin muzari ve mastarı gösterilmemiştir; biz koyduk. B. A.

ruşdı = o, bana buğday, zahire savur-
makta yardım etti". Başkası da böyle-
dir. Kaptaki çorbayı, taşmaması için,
savurmak dahi böyledir; (سَفْرُشُورُ - سَفْرُشَمَاوُ)
sawruşur - sawruşmak).

سَفْرُشُدَى sıkırışdı: "الاز برجا سقیر شدی" olar barça sıkırış-
dı = onlar, hepsi ıslık çalar gibi ses
çıkardılar". Yılan ve başkaları ıslık
çalarsa yine böyle denir [+]; (سَقْرُشُورُ -
سَقْرُشَمَاوُ sıkırışur - sıkırışmak).

تَمْرُشُدَى tomruşdı: "أل منك برلا يهاج تمر شدی" ol mening bir-
le yığaç tomruşdı = o, benimle ağacı
tomruk yapmakta yarıştı". Ağacı sini
gibi değirmi kesmekte yarıştı; (تَمْرُشُورُ -
تَمْرُشَمَاوُ tomruşur - tomruşmak).

سَمْرُشُدَى semrişdı: "انلا رقع سمير شدی" atlar kamuğ sem-
rişdı = atlar bütün semizleşti". Baş-
kası da böyledir; (سَمْرُشَمَاوُ - سَمْرُشَمَاكُ)
semrişür - semrişmek).

سَمْرُشُدَى sömrüşdı: "أل منك برلا سوف سمر شدی" ol mening birle
sow sömrüşdı = o, benimle su sömrüş-
tü", (o, su sömürmekte benimle yarış
etti). Başkası da böyledir; (سَمْرُشُورُ -
سَمْرُشَمَاوُ sömrüşür - sömrüşmek).

سَمْرُشُدَى sanruşdı: "أسرك لاز رقع سمر شدی" esrükler kamuğ san-
ruşdı = serhoşlar bütün saçmaladı".

[+] أَرْضُ صَفْرَتِ الْبَعَائِبِ وَكَذَلِكَ الْحَيَاتُ sözünün arapça izahında denilmiş ise de biz dilimize yukarıda gördüğünüz şekilde çevirdik ve "onların hepsi ıslık çalar gibi ses çıkardılar" dedik; "keklik ıslık çalıyor" demedik; çünkü Türkçesinde keklik kelimesi yoktur; keklik te ıslık çalmaz. B. A.

Bunun aslı "sındırışdı"dır.
(sanzşur - sanzşmak).
Nitekim şu savda da gelmiştir : "sında
sabanda sındırış bulsa artkında artkış bulmas
sandırış bolsa örtkünde irteş bolmas =
sapanda kavga olursa, harman zamanında
dögüş olmaz" [+].

sanzşdı satgaşdı: "olar bir ikindi
bile satgaşdı = onlar ikisi birbirine
sataştı", (onlar birbirinin boynuna
saldırdı). Saldırışma için de böyle de-
nir.

sanzşdı satgaşdı: "ol manğa yolda
satgaşdı = o, bana yolda rastgeldi, ka-
vuştı", "olar alım bė-
rim bile satgaşdı = onlar alacağı ve-
recekle ödeştiler, takas yaptılar, sa-
yıştılar". Oğuzca; (sanzşur - sanzşmaq)
satgaşur - satgaşmak).

sanzşdı sitgaşdı: "er kamuğ bilek sit-
gaşdı = bütün adamlar bileklerini sı-
ğadılar". Yardım ve yarış için de böy-
le denir; (sanzşur - sanzşmaq)
sitgaşur - sitgaşmak).

sanzşdı sarkışdı: "buzdın suw sarkış-
dı = buzdan çok su damladı"; (sanzşur - sanzşmaq)

[+] Bu savda geçen ve artkış şeklinde yazılan bu kelime yan-
lıştır. Doğrusu "irteş" olacaktır. Bk. Dv. I, 337,
10. B. A.

sarkışur - sarkışmak).

سجلاشدی saçlaşdı: "أل اکی بلا سجلاشدی ol ikki bile saçlaşdı = onlar ikisi birbirinin saçlarını yakaladılar"; (سجلاشور - سجلاشماق) saçlaşur - saçlaşmak).

سجلاشدی suçluşdı: "أل منک اذاق تن تکان سجلاشدی ol mening adhak-tın tiken suçluşdı = o, ayağımdan diken çıkarmakta bana yardım etti". Kılıcı kınından çıkarmakta yardımlaşma veya yarışma için de böyle denir; (سجلاشور - سجلاشماق) suçluşur - suçluşmak). Başkası da böyledir.

سارلاشدی sarlaşdı: "أل منکا سفلق سارلاشدی ol manğa şıwluk sarlaşdı = o, bana sarık sarmakta yardım etti". Herhangi bir şeyi sarmak ve bu işte yarış yapmak ta böyledir; (سارلاشور - سارلاشماق) sarlaşur - sarlaşmak).

سوزلاشدی sözleşdi: "أل منک برلا سوزلاشدی ol mening birle sözleşdi = o, benimle söyleşti"; (سوزلاشور - سوزلاشماق) sözleşür - sözleşmek). Aslı و harfi ile سوزلاشدی dir.

سوزلاشدی süzlüşdi: "سوف لازمع سوزلاشدی suwlar kamuğ süzlüşdi = bütün sular süzüldü"; (سوزلاشور - سوزلاشماق) süzlüşür - süzlüşmek).

سافلشدی sawlaşdı: "أل منک برلا سافلشدی ol mening birle sawlaşdı = o, bana atalar sözü söyledi, ben de ona söyledim". Birbirine salık verme, hikâye ve konuşma üzerine olan herhangi bir şeyi ve başkasını söyleş -

mek için de böyle denir; (سَقْلَشُورُ - سَقْلَشِمَاقُ)
sawlaşur - sawlaşmak).

سَقْلَشِدِي saklaşdı: "بُدُونُ قَمْعُ سَقْلَشِدِي" budun kamuğ saklaşdı = bütün halk birbirinden saklaştı, gizlendi";
(سَقْلَشِمَاقُ - سَقْلَشُورُ saklaşur - saklaşmak).

سُقْلَشِدِي sokluşdı: "سُقْلَشِدِي نَانِكُ" sokluşdı nenğ = bir şey bir şeye sokuldu ve yerleşti". Bu, kılıcın demir olan parçasının baş tarafının kabza içerisine, parazvanaya, girmesi ve orada yerleşmesi gibidir. (سُقْلَشُورُ - سَقْلَشِمَاقُ) sokluşur - sokluşmak).

سِقْلَشِدِي sıklışdı: "بُدُونُ رِجَالِ سِقْلَشِدِي" budhun barça sıklışdı = halk tamamıyla sıkıştı". Herhangi bir şey, yeri darlaşacak kadar sıkışırsa yine böyle denir. Üzüm sıkıldığı zaman da böyle denir; (سِقْلَشُورُ - سِقْلَشِمَاقُ) sıklışur - sıklışmak).

سُمَّلَشِدِي sumluşdı: "تَتَّ قَمْعُ سُمَّلَشِدِي" Tat kamuğ sumluşdı = Farslar kendi dillerince konuşurlar". Herhangi bir kimse Türkçeden başka bir dil kullanırsa yine böyle denir; (سُمَّلَشُورُ - سُمَّلَشِمَاقُ) sumluşur - sumluşmak).

سَرْمَشِدِي sarmaşdı: "أَلْ مَنْكَاشِغُ سَرْمَشِدِي" ol manğa yışığ sarmaşdı = o, bana ip sarmakta yardım etti"; bu, ağaç üzerine ip sarmak gibidir. (سَرْمَشُورُ - سَرْمَشِمَاقُ) sarmaşur - sarmaşmak).

سَرْمَشِدِي sarmaşdı: "اِيشُ سَرْمَشِدِي" iş sarmaşdı = iş karıştı". Bu fiil hem lâzım, hem müteaddidir. "أَلْ مَنْكَاشِغُ" ol manğa balık sarmaşdı = o,

bana sudan balık çıkarmakta yardım etti". Kaptan tutmağ süzülürse yine böyle denir. Bir akarın içerisinden kendi cinsinden olmıyan bir şey çıkarıldığı zaman yine böyle denir; (سَرْمَشْمَاق - سَرْمَشْمَاق sarmaşur - sarmaşmak).

تَنْجِشْدِي tançışdı: "اَتْلَار قَمَغ تَنْجِشْدِي" etler kamuğ tançışdı = etler bütün bozuldu, kokluştı"; (تَنْجِشْمَاق - تَنْجِشْمَاق tançışur - tançışmak).

سَنْجِشْدِي sançışdı: "اَلَا زَاكِي سَنْجِشْدِي" olar ikki sançışdı = onlar ikisi birbirine hançer sapladılar, sançtılar". Başkası da böyledir; (سَنْجِشْمَاق - سَنْجِشْمَاق sançışur - sançışmak). "بِكَلار سَنْجِشْدِي" Begler sançışdı = Beyler birbirleriyle savaş yaptılar", (Beyler savaştılar, biri öbürünü yendi).

تَبْرَشْدِي tapraşdı: "تَوَيْ قَمَغ تَبْرَشْدِي" tewey kamuğ tapraşdı = develer bütün sığraştı"; (تَبْرَشْمَاق - تَبْرَشْمَاق tapraşur - tapraşmak). Bu, yalnız deve hakkında söylenir [+].

تَاتْرُشْدِي tatrüşdı: "اَلَا زَاكِي تَاتْرُشْدِي" olar bir ikindige et tatrüşdı = onlar birbirine et tattırdılar". Başkası da böyledir; (تَاتْرُشْمَاق - تَاتْرُشْمَاق tatrüşur - tatrüşmak).

تِترَشْدِي titreşdı: "كِيَشِي تِترَشْدِي" kişi tumlığdın tit-

[+] "تَوَيْ قَمَغ تَبْرَشْدِي" cümlesinin arapça izahında "أَي قَمَغ تَبْرَشْدِي" denilmiş ise de yanlıştır, قَمَغ olacak; ancak anlam bu şekilde düzelebilir. Bk. Kamus Tercümesi; Bk. Dv. III, 207, 5. Brockelmann dahı bu yanlışığın farkına varmıştır. B. A.

reşdi = halk soğuktan titreşti". Herhangi bir şey ıraklaşırsa yine böyle denir, (تیتْرِشُور - تیتْرِشْمَاک) titreşür - titreşmek).

کوپرُشدی kopruşdı: "ال منکافُشُ قُبرُشدی ol manğa kuş kopruşdı = o, bana kuş kaldırmakta, kuş uçurmakta yardım etti". Herhangi bir şeyi yerinden kaldırmak için de böyle denir; (قُبرُشُور - قُبرُشْمَاک) kopruşur - kopruşmak).

کوترُشدی kutruşdı: "اغلان قُترُشدی oğlan kutruşdı = çocuklar oynadılar ve sevindiler"; (قُترُشُور - قُترُشْمَاک) kutruşur - kutruşmak).

کوترُشدی kotruşdı: "ال منکاقاب قُترُشدی ol manğa kap kotruşdı = o, bana kabı boğaltmakta yardım etti". Başkası da böyledir; (قُترُشُور - قُترُشْمَاک) kotruşur - kotruşmak).

کاچرُشدی kaçruşdı: "ال اراکی قُچرُشدی olar ikki kaçruşdı = o iki kişi birbirini kaçırdılar", (قُچرُشُور - قُچرُشْمَاک) kaçruşur - kaçruşmak).

کوردُشدی kurdaşdı: "ال بک برلاقردُشدی ol Beg birle kurdaşdı = o, Beyle bir sırada, bir derecede oturdu". Başkası da böyledir; (قُردُشُور - قُردُشْمَاک) kurdaşur - kurdaşmak).

کادرُشدی kadhrışdı: "ال مینک برلابیور قُدرُشدی ol mening birle boyun kadhrışdı = o, benimle boyun bükmekte yarıştı". Başkası da böyledir, "ال اکی سوز قُدرُشدی ol ikki söz kadhrışdı = onlar birbirinin sözünü reddettiler".

Şu parçada dahi gelmiştir :

إِشْوَانِكَ أَرْتَشِبُ   أَعْرَقُ بِلَا أُرْتَشِبُ
بَيْتِزَّالِبِ قَدْرِشِبُ   تُغْنِي الْبِ قُلْ سَتَارُ

İşi anınğ artaşıp

Ograk bile örteşip

Boynun alıp kadhrişip

Tutgun alıp kul satar

"Onun işi bozuldu; Ograklar ile saldı-
rıştılar, onların boynunu büküp söz a-
tıştılar, tutsak alıp köle olarak sa-
tar".

(Bir tutsağı anlatarak diyor ki : İş
bozuldu, onlardan her biri başka bir
oymağa dehşet verdi; boyunlarını büktü,
onları tutsak yaptı, onlardan yoluğ
-fidyei necat-aldı, satılmış köle gibi).

كَيْرُشْدِي kısıruşdı : "أَلْأَنْكَرُ قَيْرُشْمَاقُ قَيْرُشْدِي" ol anğar kısmak kis-
ruşdı = o, ona özengi kayışını kısmak-
ta yardım etti". Başkası da böyledir.

(كَيْرُشْمَاقُ - كَيْرُشْمَاقُ قَيْرُشْمَاقُ - كَيْرُشْمَاقُ)

كَاوْرُشْدِي kawruşdı : "أَلْمَنْكَارُ كَاوْرُشْدِي" ol manğa tarığ kaw-
ruşdı = o, bana buğday kavurmakta yar-
dım etti". Başkası da böyledir.

كَاوْرُشْمَاقُ har-
fiyle "كَاوْرُشْمَاقُ" demek dahi

lûgattır. (كَاوْرُشْمَاقُ - كَاوْرُشْمَاقُ)

kawruşmak).

ككراشدى kakraşdı: "سۇلار كامۇغ ككراشدى suklar kamuğ kakraşdı = sular bütün çekildi". Herhangi bir akar nesne azaldığı ve çekildiği zaman da böyle denir; (ققرشماق - ققرشور kakraşur - kakraşmak). Uurlar, şişler indiği zaman da yine böyle denir.

كككراشدى kıkırışdı: "ارن قع ققرشدى eren kamuğ kıkırışdı = bütün adamlar bağırıştı, çağırıştı"; (ققرشماق - ققرشور kıkırışur - kıkırışmak).

كقزاشدى kubzaşdı: "قىزلار ققزاشدى kızlar kubzaşdı = kızlar, cariyeler kubuz çalmakta yarıştılar"; (ققزاشماق - ققزاشور kubzaşur - kubzaşmak).

ققرغاشدى kargaşdı: "الار اكي ققرغاشدى olar ikki kargaşdı = onlar ikisi birbirine lânet ettiler"; (ققرغاشماق - ققرغاشور kargaşur - kargaşmak).

ققرغاشدى kırğaşdı: "الار اكي ققرغاشدى olar ikki kırğaşdı = onlar birbirinden yüz çevirdi"; (ققرغاشور - ققرغاشماق kırğaşur - kırğaşmak).

ياسغاشدى yasgaşdı: "الار اكي ياسغاشدى olar ikki yasgaşdı = onlar ikisi tokatlaştı"; (ياسغاشور - ياسغاشماق yasgaşur - yasgaşmak). Yardım ve yarışta böyledir.

تلغاشدى tolgaşdı: "ال مينك بربلايونك تلغاشدى ol mening birle yüng tolgaşdı = o, benimle yün dolamakta, bükmekte yarış etti". Herhangi bir şeyi bükmek te böyledir. Bir adamın karnı burulursa yine böyle denir; (تلغاشور - تلغاشماق).

تُلغَشْمَاقْ tolgaşur - tolgaşmak).

قَرْمَشْدَى karwaşdı: "أَلْ مَنكَا سَفْدَانَا نَكْ قَرْمَشْدَى" ol manğa suwda

neng karwaşdı = o, bana suda bir şey aramakta yardım etti". Karanlıkta elle bir şey aranırsa yine böyle denir; قَرْمَشْوَرْ - قَرْمَشْمَاقْ karwaşur - karwaşmak).

قَرْمَشْدَى korkuşdı: "أَلْ أَرَاكِي قَرْمَشْدَى لَارْ" olar ikki korkuş-

dılar = onlar ikisi birbirinden korktu, korkuştular"; قَرْمَشْوَرْ - قَرْمَشْمَاقْ korkuşur - korkuşmak).

قَرْمَشْدَى kırkışdı: "أَلْ مَنكَا يُونَكْ قَرْمَشْدَى" ol manğa yüng kır-

kışdı = o, bana yün kırkmakta yardım etti"; قَرْمَشْوَرْ - قَرْمَشْمَاقْ kırkışur - kırkışmak).

قَرْمَشْوَرْ kızlaşu: "أَلْ مَنِكْ بَرَا أَوَاتِي قَرْمَشْوَرْ" ol mening birle

ok attı kızlaşu = o, ortaya öndül olmak üzere kız, cariyeye koyarak benimle ok attı"; قَرْمَشْوَرْ - قَرْمَشْمَاقْ kızlaşur - kızlaşmak).

قَرْمَشْدَى karmaşdı: "أَلْ مَنِكْ بَرَا تَفَارِ قَرْمَشْدَى" ol mening birle

tawar karmaşdı = o, benimle mal yağmalamakta yarış etti". Yardım da böyledir; قَرْمَشْوَرْ - قَرْمَشْمَاقْ karmaşur - karmaşmak). Aslı قَرْمَالَشْوَرْ - قَرْمَالَشْمَاقْ karmalaşdı-karmalaşur-karmalaşmak) tır.

قَرْمَشْدَى kışaşdı: "إِتْ قَمِغْ تَمِغْدِ قَرْمَشْدَى" it kamuğ tamlıgđın

kışaşdı = bütün köpekler soğuktan titreşti, sızlaştı". Başkası da böyledir;

(kıstaşur - kıstaşmak) - قِسْتَشُور - قِسْتَشِمَاق

kektesdi: " ol ikki kektesdi = onlar birbirine hınçlaştılar, kin bağlaştılar"; (kektesür - kektesmek).

kertişdi: " ol manğa yıgaç kertişdi = o, bana ağaç kertmekte yardım etti". Başkası ve yarış ta böyledir; (kertişür - kertişmek).

kötrüşdi: " ol manğa yük kötrüşdi = o, bana yük götürmekte ve kaldırmakta yardım etti". Başkası da böyledir; (kötrüşür - kötrüşmek).

keçrüşdi: " olar birbirine yazukın keçrüşdi = onlar birbirlerinin suğlarından geçtiler". Birbirini ırmaktan geçirmek için iki kişi yardımlaşırsa yine böyle denir; (keçrüşür - keçrüşmek).

kedhrüşdi: " olar ikki ton kedhrüşdi = onlar ikisi birbirlerinin elbiselerini giydiler; (kedhrüşür - kedhrüşmek).

kedhrişdi: " ol manğa et kedhrişdi = o, bana et kurutmakta yardım etti"; (kedhrişür - kedhrişmek).

kökreşdi: " bulıtlar kamuğ kök-

reşdi = bulutlar bütün gürledi, kükredi", "بَغْرُ الْأَرْضِ كَكَرَّشْدِي bogrular kökreşdi = aygırlar kişnedi". Savaş meydanında yiğitlerin kopardığı ses dahi buna benzetilerek "أَلْبُ لَارُ كَكَرَّشْدِي" alplar kökreşdi" denir. Şu parçada da gelmiştir :

كَلْدِيْ اَسْنِوْ قَاذَا تَكْلُ اَسْنِوْ
كِرْدِيْ بُلُوْزُ قَسْنِوْ قَرَايْلِتْ كَكَرَّشُوْرْ

Keldi esin esneyü

Kadhka tükel üsneyü

Kirdi budun kasnayu [+]

Kara bulut kökreşür

"Esinti eserek geldi; bu, büsbütün kar tipisine benziyordu. Halk titreşerek girdi, kara bulut kökreşür".

(Baharı anlatarak diyor ki: Rüzgâr eserek geldi; bu, kar tipisine benziyordu.

Halk soğuktan titreşti ve siyah bulut

kükredi). (كَكَرَّشُوْرْ-كَكَرَّشْمَاكْ) kökreşür-kökreşmek).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu parçanın üçüncü mısraındaki قَسْنِوْ kelimesi gördüğümüz şekilde ise de yanlışdır. Doğrusu "كَسْنِوْ kasnayu" olacaktır. Bk. Dv.II,281, 9; III, 223, 10. Brockelmann bu kelimenin "kıstayu" şeklinde okunmasını tavsiye ediyorsa da iki yönden yanılıyor. Birincisi: Birinci ve ikinci mısraların kafiyesine üçüncü mısraın dahi uyması bakımındandır. "Esneyü, üsneyü" denildikten sonra "kasnayu" denilmesi lâzımdır. Başka türlü kafiyedeş olamaz. İkincisi: Yukarıda gösterdiğimiz örnekler kelimenin "kıstayu" olmayıp "kasnayu" olduğunu açıkça tanımlamaktadır. B. A.

كَمْرُشْدَى kemrüşdi: "أَلَا رَاكِبِي سُنُوكُ كَمْرُشْتِي" olar ikki süngük

kemrüşdi = onlar ikisi kemik kemiriştiler, kemirmekte yarıştılar"; (كَمْرُشُورْ - كَمْرُشْمَاكْ kemrüşür - kemrüşmek).

كِرْشْدَى kızleşdi: "أَلَا رَاكِبِي تَوَارُ كِرْشْدَى" olar ikki tawar

kızleşdi = onlar ikisi birbirlerinden mal gizlediler". Başkası da böyledir; (كِرْشْمَاكْ - كِرْشُورْ kızleşür - kızleşmek).

كِرْشْدَى kezleşdi: "أَلَا نَحْرَاوْ كِرْشْدَى" ol anğar ok kezleşdi =

o, onunla ok kezlemekte yarıştı". Yardımlaşmak ta böyledir; (كِرْشْمَاكْ - كِرْشُورْ kezleşür - kezleşmek).

كِرْشْدَى közleşdi: "أَلَا مِينَا كِرْشْدَى" ol meniñ birle

közleşdi = o, benimle görme işinde yarış etti", (o, beni gözledi, ben de onu gözledim); (كِرْشْمَاكْ - كِرْشُورْ közleşür - közleşmek).

كِرْشْدَى kesleşdi: "أَلَا نَيْكَا كِرْشْدَى نَانَا" kesleşdi neng = nesne

kesildi", (nesnenin parçaları kesildi ve ayrıldı). (كِرْشْمَاكْ - كِرْشُورْ kesleşür - kesleşmek).

كِرْشْدَى kökleşdi: "أَلَا نَيْكَا كِرْشْدَى" ol anıñ birle kökleşdi = o, ona ilişti ve sokuldu", (كِرْشْمَاكْ - كِرْشُورْ kökleşür - kökleşmek).

ol anğar edher kökleşdi = o, ona eğerin kaburga tahtalarını bağlamakta yardım etti", (أَلَا نَيْكَا كِرْشْدَى ol anıñ birle kökleşdi = o, onunla hısımlık bağıyla bağlandı", (كِرْشْمَاكْ - كِرْشُورْ kökleşür - kökleşmek).

kökleşür - kökleşmek). Bu kelime Bulgarcadır.

Bu bölüm dört yolda yürür :

1 - İşte yardımlaşma ve yarışma anlamına gelir: "أَلْمَنْكَايَكُ كَرُشْدِي" ol manğa yük kötrüşdi = o, bana yük götürmekte yardım etti". Evvelce söylediğim üzere bu gibi yerlerde "مَنْكَا" manğa" kelimesi "yardım" bildirir. "مَنْكَا بَرَلَا" mening birle" kelimesi "yarış" bildirir: "أَلْمَنْكَا بَرَلَا سَكْرِيَشْدِي" ol mening birle seğrişdi = o, benimle -hangimiz daha iyi sığıyoruz diye seğırtmekte, atlamakta yarıştı".

2 - İki harflilerden alınan fiilin bir kolu olur. "كَبْتِي" kaçtı" sözünden "كَبْرُدِي" kaçurdu" ve "كَبْرِيَشْدِي" kaçurşdı" denir ki, "iki kişi birbirini kaçırdu" anlamındadır. ش harfi burada, مَفَاعَلَهْ ayrımındaki ortaklığı bildirir. "سُوفَ كَبْتِي" suw keçti" sözünden "كَبْرُدِي" keçürdi" denildiği gibi, iki kişi birbiriyle sudan geçmekte yardımlaşırlarsa "سُوفَ كَبْرِيَشْدِي" suw keçürşdi" denir.

Bu şekilde iki harflilere bir ش harfi getirilerek üç harfli, üç harflilere bu harf ziyade kılınarak dört harfli bir fiil yapılmış olur.

bir fiil olmaktır. Bu fiilde öndül anlamı vardır. Bu manayı verdiren ek ل ve ش harfleridir. " أَلْمِنْكَ بِرَلَا أَقَاتِي أَتَلَشُوْ " ol mening birle ok attı atlaşu = o, benimle, ortaya öndül olmak üzere at koyarak ok atıştı" gibi. Kim yutarsa öndülü o kazanır.

Bu, geniş bir kuraldır. İsimler uzasa bile isimlerden bu anlamda bir takım fiiller yapılır [+]. " أَلْمِنْكَ بِرَلَا " ol mening birle oynadı kökürçgünleşü = o, benimle ortaya güvercin koyarak oyun oynadı", " أَلَاتِ يَرْشَدِيْ " ol at yarışdı mening bile tawışganlaşu" [++] = o, tavşanı öndül koyarak benimle at yarıştı". Kim arkadaşını geçerse yenen o-

[+] Bu cümlenin gerek yazma ve gerek basma nüshalardaki arapça izahı şöyledir: **رَكِبَ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالْأَفْعَالِ بِهَذَا الْمَعْنَى وَإِنْ طَالَ الْأِسْمُ** Bizce bu ibare yanlıştır. Doğrusu **رَكِبَ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالْأَفْعَالِ بِهَذَا الْمَعْنَى وَإِنْ طَالَ الْأِسْمُ** olacaktır. Bizi bu inanişe götüren şeyler şunlardır:

1- İlk ibareye göre **رَكِبَ** fiili failsiz kalmaktadır.

2- Kaşgarlının bu yolda verdiği bütün örnekler yalnız sonlarına **لَشُوْ** getirilerek yapılan fiillerdir.

3- **وَالْأَفْعَالِ** kelimesinin başında bulunan **و** harfi önceden yazma nüshada yok iken sonradan gayet ince bir kalemle konulmuştur. Biz bunu doğru bildiğimiz şekle göre tercüme ettik. B. A.

[++] Burada yazma nüshada olan " **أَت** at" kelimesi nasılsa çıkmamıştır. Biz doğrusunu yazdık. B. A.

dur ve tavşanı o alacaktır [+].

4 - Bu anlamlardan hiç birisi beklenmiyerek yalnız kendi öz manası murat olunmaktır. Bu şekil azdır. "ايش" iş buruşdı = iş karıştı" gibi, "يَبُّ بِمِشْدَى" yıp boymaşdı = ip dolaştı, açılmıyor".

بَغْرِقَتَى bagrıktı: "اَجَّ اَزْ بَغْرِقَتَى" ağ er bagrıktı = ağ adamın bağı ciğerine yapıştı" [++].

بُلْدُقَتَى bulduktı: "بُلْدُقَتَى نَانِكْ" bulduktı neng = nesne bulundu"; (بُلْدُقَمَاقْ - بُلْدُقَارْ - buldukar - buldukmak).

تُتْسُقَدَى tutsukdı: "اَرُيَعَى قَاتْسُقَدَى" er yagıka tutsukdı = adam düşmana tutuldu, yakalandı"; (تُتْسُقَارْ - تُتْسُقَمَاقْ tutsukar - tutsukmak).

تُنْجُقَتَى tunçuktu: "اَرُتُنْجُقَتَى" er tunçuktu = adam dun-cuktu", (adamın kaygıdan soluğu çık-maz oldu, soluyamaz oldu), "سُفْرُتُنْجُقَتَى" sogur tunçuktu = ada tavşanı inine çekildi", (ada tavşanı kışlık inine girdi, yaz gelene kadar çıkmaz). Herhangi bir hayvan kış için inine çekilirse yine böyle denir; (تُنْجُقَارْ - تُنْجُقَمَاقْ).

[+] Burada yazma ve basma nüshaların ibaresi **أَمَّا نَهْ سَابِقْ** sek-lindedir. Bu ibare yanlıştır, doğrusu **فَمِنْ سَبَقْ أَخَذَهُ الْقَامِرُ** .... olacaktır; çünkü başka türlü mana çıkarılamaz. Biz doğru bildiğimiz şekilde tercüme ettik. B. A.

[++] "Bagrıktı" kelimesine mastar ve muzari verilmemiştir. Bunlar "بَغْرِقَمَاقْ - بَغْرِقَارْ bagrıkar - bagrıkmak" olsa gerektir. B. A.

tunçukar - tunçukmak).

سَخِقْتِي sançıktı: "يَغِي سَخِقْتِي yağı sançıktı = duşman yenildi". Adam vurulursa, kendine bir şey sancılırsa yine böyle denir; (سَخِقَارُ) sançıkar - sançıkmak).

بَسِيقْتِي bassıktı: "أَرِيغِي قَابَسِيقْتِي er yagıka bassıktı = adam duşmanın baskınına uğradı", (adam duşmanın gece baskınına uğradı ve yakalandı); (بَسِيقَارُ - بَسِيقْمَارُ) bassıkar - bassıkmak).

سَفْرُقْتِي sawruktı: "كُوزْدَنْ يَاش سَفْرُقْتِي közden yaş sawruktı = gözden yaş savruldu". Akan dereelerde su köpürerek dalgalar çalkandığı zaman yine böyle denir. Şu beyitte dahi gelmiştir:

كُوزْمُ يَاش سَفْرُقُ قُوزْدَا قَارُ
بِلَنِبِ اَرُونْ اَمَكِكِي تُو كَلْ اَقَارُ

Közüm yaşı sawrukup kudhı akar

Bilnip ajun emgegin tükkel ukar

"Bütün akla gelen dünya zahmetleri bilindiği için gözümün yaşı savrularak aşağıya akar". (سَفْرُقَارُ - سَفْرُقْمَارُ) sawrukar - sawrukmak).

بِلِسِيقْتِي bilsıktı: "أَنِكْ يَشْتِ اِيْشِي بِلِسِيقْتِي anıñ yaşut işi bilsıktı = onun gizli işi bilindi"; (بِلِسِيقَارُ - بِلِسِيقْمَارُ) bilsiker - bilsikmek).

بُرْبَالْدِي burbaldı: "أَنِكْ اِيْشِي بُرْبَالْدِي anıñ işi burbal-

dı = onun işi karıştı", (بُرْبَلُورُ - بُرْبَلَاقُ)
burbalur - burbalmak).

بُكْسُلْدِي büksüldi: " قَابُ بُكْسُلْدِي kap büksüldi = kap
çatladı, yarıldı". Herhangi bir kap
çatlar ve yarılırsa yine böyle denir;
(بُكْسُلُورُ - بُكْسُلَاكُ) büksülür - büksülmek).

تَرْپُلْدِي törpüldi: " يَغَاغُ تَرْپُلْدِي yığaç törpüldi = ağaç
yontuldu, törpülendi", (تَرْپَلَاكُ - تَرْپَلُورُ)
törpülür - törpülmek).

تَرْتِلْدِي tartıldı: " يَرْمَاقُ تَرْتِلْدِي yarmak tartıldı = para
tartıldı"; (تَرْتِلُورُ - تَرْتِلَاقُ)
tartılır - tartılmak). Başkası da böyledir. İp
ve ipe benzer şeyler gerildiği, çekil-
diği zaman da böyle denir.

تُورْتُلْدِي türtüldi: " تَرِيكَا يَآغُ تُورْتُلْدِي terige yağ türtüldi =
deriye yağ sürüldü". Başkası da böyle-
dir; (تُورْتُلُورُ - تُورْتُلَاكُ)
türtülür - tür-
tülmek).

جَرْتِلْدِي çertildi: " جَرْتِلْدِي نَانِكُ çertildi neng = nesne
elden çıktı, yok oldu"; (جَرْتِلُورُ - جَرْتِلَانِكُ)
çertilür - çertilmek). Şu savda da gel-
miştir : " اَرْدَمُ سِرْدَانُ قَتُ جَرْتِلُورُ erdemsizden
kut çertilür = faziletsizden devlet u-
zaklaşır", (onda edep ve fazilet kal-
maz).

تَرْتُرْلْدِي tetrüldi: " يَلُ تَرْتُرْلْدِي yel tetrüldi = yel, rüz-
gâr çevrildi", (güney yeli kuzeye, ku-
zey yeli güneye çevrildi). " تَرْتُرْلْدِي نَانِكُ
tetrüldi neng = nesne ters oldu, ter-

sine döndü", " اَرْقَلْتِي تَرُلْدِي er kılığı
tetrüldi = adamın huyu kötüleşti". Baş-
kası da böyledir; (تَرُلْمَاكُ - تَرُلْمَاكُ tet-
rülür - tetrülmek).

تَوْرَالْدِي tograldı: " اَتُ مَوْرَالْدِي et tograldı = et doğ-
randı". Başkası da böyledir; (مَوْرَالُوْرُ -
مَوْرَالُوْرُ توگرالور - توگرالمك). نوْن كِيْرْدَنْ
تَوْرَالْدِي ton kirden tograldı = elbise
kirden parçalandı". Ayakta ve herhan-
gi bir dokumada peyda olan yarıklar i-
çin de böyle denir; (مَوْرَالُوْرُ - مَوْرَالُوْرُ
توگرالور - توگرالمك).

تَلْقَالْدِي talkıldı: " تَلْقَالْدِي نَانِكُ talkıldı neng = nesne
itildi, kakıldı; defedildi", " اِيْش تَلْقَالْدِي
iş talkıldı = iş defedildi, savuldu",
" يَكُ تَلْقَالْدِي yük talkıldı = yük itildi";
(تَلْقَالُوْرُ - تَلْقَالُوْرُ talkılور - talkıl-
mak) [+].

تِيْرْمَالْدِي tırmaldı: " اَيْنِكُ يُوْرِي تِيْرْمَالْدِي anıng yüzi tırmal-
dı = onun yüzü tırmalandı"; (تِيْرْمَالُوْرُ - تِيْرْمَالُوْرُ
tırmالور - tırmالمك).

جَوْرَالْدِي çewrıldı: " جَوْرَالْدِي جَوْرَالْدِي çıgrı çewrıldı = çıkırık
çevrildi". Herhangi bir şey çevrilir-
se yine böyle denir; (جَوْرَالْمَاكُ - جَوْرَالْمَاكُ
çewrülür - çewrülmek).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda buradaki ibare
şöyledir : يَكُ تَلْقَالْدِي اِيْ اِنْدَقَعَ الْحَمْلُ فِي الْجَبَلِ Burada ya Türkçe
parçada bir eksiklik var, veya arapça ibarede bir fazla-
lık vardır. Biz kesin bir karar veremedik. Yalnız Türkçe-
sine olduğu gibi bir anlam verip geçtik. B. A.

جَرْمَلْدِي çermeldi: "جَفَعُ جَرْمَلْدِي çawiğ çermeldi = kamçı-
nın ucu kıvrıldı, büküldü"; جَرْمَلُوْز - جَرْمَلَاكُ
çermelür - çermelmek).

سُرْتُلدِي sürtüldi: "سُرْتُلدِي نَانُكُ sürtüldi neng = nesne
sürtüldü, döğüldü". Başkası bunu ya-
parsa yine böyle denir. Bu fiil hem
müteaddi, hem lâzımdır. "تَرْبِيَاغُ سُرْتُلدِي
terige yağ sürtüldi = deriye yağ sü-
rüldü". Başkası da böyledir; (سُرْتُلوْر -
سُرْتُلَاكُ sürtülür - sürtülmek).

سَنْجِلْدِي sançıldı: "بِيَاكُ تَامَقَا سَنْجِلْدِي bıçak tamka sançıl-
dı = bıçak duvara saplandı". Başkası
da böyledir; "سُو سَنْجِلْدِي sü sançıldı =
asker yenildi". Bunun aslı "أَرْكَا بِيَاكُ سَنْجِلْدِي"
erge bıçak sançıldı" sözünden alınmış-
tır, "adama bıçak saplandı" demektir.
(سَنْجِلُوْر - سَنْجِلْمَاقُ sançılur - sançılmak).

سُپْرُلْدِي süprüldi: "أَفُ سُپْرُلْدِي ew süprüldi = ev süpürül-
dü". Bir adama kızıldığı zaman "سُپْرُكُ"
süprük" [+] denir, "süprüntü nasıl a-
cınmadan atılırsa sen de öyle git" de-
mektir.

سِيذْرِلْدِي sızdırıldı: "بَلُوْ اَلِكْدِنْ سِيذْرِلْدِي balık eligdin sızd-

[+] Her iki nüshanın buradaki ibaresi şöyledir: وَيَقَالُ إِذَا غَضِبَ عَلَى الْإِنْسَانِ "سُپْرُكُ" أَمْحَا ذَهَبًا كَأَنَّهُ بَالُ الْكَاسَةِ بَغَيْرِ الْكِرَاءِ Burada ufak bir hata olsa gerektir. Yukarıdaki سُپْرُلْدِي kelimesine bakılırsa ve سُپْرُكُ kelimesine metnin verdiği mana göz önüne alınırsa bunun "سُپْرُلُ süprül" olması lazımdır, "defol" anlamındadır. Bununla beraber "سُپْرُكُ süprük" dahi doğru olabilir. Bu takdire göre kelime emri hazır olmaz, sıfat olur. (Kırık, delik ve sürtük) gibi. B. A.

rıldı = balık elden sıyrıldı". Herhan-
gi bir kaygın şey elden ve başka şey-
den sıyrılırsa yine böyle denir. " بُولُ
يول سیدرلیدی yol sıdhrıldı = bütün kıvrımlarıy-
le ve büküntüleriyle yol görüldü";
(سیدرلور - سیدرلماق) sıdhrılır - sıdhrılmak).
" اَرْتَامِدِن سیدرلیدی er tamdın sıdhrıldı =
adam duvardan kaydı, sıyrıldı". Başka-
sı da böyledir.

سَافِرُلْدِي sawruldı: " سَوَف سَافِرُلْدِي suw sawruldı = su sav-
ruldu", (dere kaynıyarak, köpürerek
çoştı). Tencerenin içerisindeki çorba-
nın taşmaması ve senmesi için kaşıkla
savrulduğunda da böyle denir; " رَغ سَافِرُلْدِي
tarığ sawruldı = buğday savruldu", " ياش
ياش کوزدِن سَافِرُلْدِي yaş közdin sawruldı = yaş
gözden savruldu, saçıldı". Şu beyitte
dahi gelmiştir :

تُن كُن تَرَب يَغْلِيُو يَاشِم مَنِك سَافِرُلْدِي

Tün kün turup yıglayu

Yaşım mening sawrulur

"Gece gündüz durmadan ağlıyarak gözün-
mün yaşı savrulur", (سَافِرُلْدِي - سَافِرُلْمَاق)
sawrulur - sawrulmak).

سِغَزَلْدِي sigzaldı: " بِيَر نَانِك بِيَر كَاسِغَزَلْدِي bir neng birge sig-
zaldı = bir şey bir şeye sığdırıldı",
(bel veya balta sapına çivi çakılarak
sıkıştırılması ve kayış dilinin kayış

arasına sokulması gibi, bir nesne bir nesneye sıkıştırıldı); (سَفْرُلُوْر - سَفْرُلِمَاق) sigzalur - sigzalmak).

سَاتْغَالْدِي satgaldı: "ار بونى سَاتْغَالْدِي er boynı satgaldı = adamın boynu çignendi", (adamın boynu çignenerek geçildi). Başkası da böyledir. Bir borç, karşılığıyla takas yapılırsa yine böyle denir; (سَاتْغَالُوْر - سَاتْغَالْمَاق) satgalur - satgalmak).

سَاتْغَالْدِي sitgaldı: "يَنْك سَاتْغَالْدِي yeng sitgaldı = elbise yeni sıgandı", (سَاتْغَالْمَاق - سَاتْغَالْمَاق) sitgalur - sitgalmak).

سَارْمَالْدِي sarmaldı: "بَلِيق سَارْمَالْدِي balık sarmaldı = balık çıkarıldı", (balık, sudan süzülür gibi çıkarıldı). Başkası da böyledir, "تَمَاج سَارْمَالْدِي tutmaç sarmaldı = tutmaç süzüldü". Başkası da böyledir; (سَارْمَالُوْر - سَارْمَالْمَاق) sarmalur - sarmalmak).

سَارْمَالْدِي sarmaldı: "أَنْك تُونِي بَشْرِيْنْكَ سَارْمَالْدِي anıñ tonı başıñğa sarmaldı = onun elbisesi başına toplandı, dolandı", (سَارْمَالُوْر - سَارْمَالْمَاق) sarmalur - sarmalmak). Başkası da böyledir. Bu fiil lâzımdır.

قُرْتُلْدِي kurtuldı: "أُرَاغْتُ قُرْتُلْدِي uragut kurtuldı = kadın kurtuldu, doğurdu", "ار اَمْكَاكْتِن قُرْتُلْدِي er emgektin kurtuldı = adam sıkıntıdan kurtuldu". Şu parçada dahi gelmiştir :

أَذَلْكَ يَرْغُ كُرْتُوْغُ اُغْرِي تَرْوَا زِيْنِي

بِكْ لَازِبِكِنْ اَرَبِيَّيْ جَسَا قَلِي قُرْتُلُورُ

Ödhlek yarağ közetti

Oğrı tuzak uzattı

Beglerbegin azıttı

Kaçsa kalı kurtulur

"Zaman fırsat gözetti, gizli tuzağını kurdu; Beylerbeyini azıttı, kaçsa nice kurtulur ?".

(Zaman fırsat gözetti, yer altında gizlenmiş olan tuzağı kurdu, Beylerbeyini şaşırttı; o, kaçmakla bundan nasıl kurtulur ?). Burada Beylerbeyi sözünden dileği Afrasyap'tır. (قُرْتُلُورُ - قُرْتُلُورُ). (قُرْتُلُورُ - قُرْتُلُورُ). Aslı " کُتُلْدِي kurtulur - kurtulmak). Aslı " کُتُلْدِي kurtuldu"dir.

کارتالدي: " اِنِكْ قُرْتُلْدِي قُرْتُلْدِي " anıñ kartı kartaldı = onun yarası azdı", (yarasının başı koparıldı); (قُرْتُلُورُ - قُرْتُلُورُ) (کارتالور - kartalmak).

کیرچالدي: " اِنِكْ بَشِيْنِكَا تَاشْ قُرْتُلْدِي " anıñ başınğa taş kırçaldı = onun başına taş değdi", (taş onun başını sıyırdı); (قُرْتُلُورُ - قُرْتُلُورُ) (کیرچالور - kırçalmak).

کوترلدي: " [+] سُوْفُ الْمَادِنْ قُرْتُلْدِي " suw ulmadın

[+] Hem yazma, hem de başma nüshalarda " اَلْمَا alma " şeklinde geçen bu kelime " اَلْمَا ulma " yazılışında olacaktır. Bk. Dv. I, 117, 3; I, 313, 12; II, 185, 5; III, 138, 1. Bu kelimenin ilk sesinin nasıl okunacağını iyice bilmiyoruz. B. A.

kotruldı = su testiden boşaltıldı".

Herhangi bir akar için de böyle denir;

(كُتِرْلُورُ - كُتِرْلُورُ kotrulur - kotrulmak).

كُذِرْلُدِي kadhrıldı: " [+] اِنَاڭ بُونِي قُذِرْلُدِي anıñ boynı kadhrıldı = onun boynu büküldü, eğildi". Başkası bükürürse de böyle denir. Bu fiil hem müteaddi, hem lâzımdır; (كُذِرْلُورُ - كُذِرْلُورُ kadhrılır - kadhrılmak).

كَاورْلُدِي kawruldı: " بُغْدَاي قَاورْلُدِي bugday kawruldı = bugday kavruldu". Başka şey kavrulsa yine böyle denir. Bu kelime غ harfiyle de söylenir; (كَاورْلُورُ - كَاورْلُورُ kawrulur - kawrulmak).

كُوزْلُدِي kubzaldı: " كُوز قُوزْلُدِي kubuz kubzaldı = kubuz çalındı", (كُوزْلُورُ - كُوزْلُورُ kubzalur - kubzalmak). س harfiyle " كُوزْلُدِي kubzaldı" da lügattir. Bu, arapçada dahi çok olur: كُبُورُ رُبُورُ بِيَسُ gibi.

تِشْلُدِي tewşeldi: " اِنْمَاك اُشْلُدِي تِشْلُدِي etmek üşeldi tewşeldi = ekmek ufalandı". Başkası da böyledir. Asıl olan " اُشْلُدِي üşeldi" dir [++]; (تِشْلُورُ - تِشْلُورُ tewşelür - tewşelmek).

[+] Her iki nüshada da bu Türkçe örnek " اِنَاڭ بُونِي قُذِرْلُدِي anıñ boynını kadhrıldı" şeklinde ise de " اِنَاڭ بُونِي قُذِرْلُدِي anıñ boynı kadhrıldı" şeklinde olsa daha iyidir; çünkü anlamın gereği budur. B. A.

[++] Her iki nüshada da bu kelime اُشْلُدِي şeklinde geçmektedir. Biz bunu "üşeldi" şeklinde okumak istiyoruz. "Ufalamak" manasına hem "üşelmek" ve hem "uşalmak" kelimeleri vardır. Bk. Dv. I, 171, 9; I, 182, 8. B. A.

تَشُّلْدِي tewşüldi: "يَبِّ تَشُّلْدِي yıp tewşüldi = ip karıştı", (çok el dokunması yüzünden ip karıştı). Başkası da böyledir; تَشُّلْوَر تَشُّلْمَا تَشُّلْمَا tewşelür - tewşelmek) [+].

كَوْشَالْدِي kowşaldı: "أَوْ كَوْشَالْدِي ok kowşaldı = ok perdahlandı", (perdahlanmak için ok bir ağaç parçasıyla sürtüldü); قُشَلْوَر - قُشَلْمَا قُشَلْمَا kowşalur - kowşalmak).

قَرَّغَلْدِي kargaldı: "يَا كَرَّغَلْدِي yek kargaldı = şeytan lânetlendi". Başkası da böyledir; قَرَّغَلْوَر قَرَّغَلْمَا قَرَّغَلْمَا kargalur - kargalmak).

قَرَّقَلْدِي korkuldı: "إِشْدِي قَرَّقَلْدِي ışdın korkuldı = işten korkuldu"; قَرَّقَلْوَر - قَرَّقَلْمَا قَرَّقَلْمَا korkulur - korkulmak).

قَرَّقَلْدِي kırkıldı: "يُونُكُ قَرَّقَلْدِي yüng kırkıldı = yün kırkıldı", (koyunun yünü kırkıldı). Başka bir hayvan kırkılırsa yine böyle denir. قَرَّقَلْوَر - قَرَّقَلْمَا قَرَّقَلْمَا kırkılur - kırkılmak).

كَرْتَلْدِي kertildi: "يِنَاجُ كَرْتَلْدِي yıgaç kertildi = ağaç kertildi", "قُلُّ بَيْنِي كَرْتَلْدِي kul boynu kertildi = kulun boynu kertildi", (kul horlandı). Her ne kadar bu söz "kertmek, damga vurmak" anlamına ise de burada "horlanmak" anlamınadır; كَرْتَلْوَر - كَرْتَلْمَا كَرْتَلْمَا kertilür - kertilmek).

[+] "تَشُّلْدِي tewşüldi" fiilinin muzari ve mastarı her iki nüshada da (تَشُّلْمَا تَشُّلْمَا تَشُّلْمَا tewşelür - tewşelmek) şeklinde yazılmış ise de mâzi sıygasının delâletiyle anlıyoruz ki bu kelimeler (تَشُّلْمَا تَشُّلْمَا tewşülür - tewşülmek) şeklinde yazılacaktır. Bk. Dv. II, 190, 12. B. A.

kedhrüldi: "تُون كَدْرُلْدِي ton kedhrüldi = elbise giyildi". Başkası da böyledir; (كَدْرُلُوْر kedhrülür - kedhrülmek).

kedhrildi: "كوي كَدْرِلْدِي koy kedhrildi = koyunun eti kurutuldu, kakaç yapıldı" ; (كَدْرِلُوْر kedhrilür - kedhrilmek).

kıkrüldi: "تَوَارِ عِجْجِ كِكْرُلْدِي tawar ewge kıkrüldi = eve mal sokuldu". Başkası da böyledir. (كِكْرُلُوْر kıkrülür - kıkrülmek). Bu bölüm iki yolda yürür:

1 - Üç harfli ve meçhul bir fiil olmaktır: "يَرْمَاقُ تَرْتِلْدِي yarmak tartıldı", "ايشُ اَرْتُلْدِي iş örtüldi" gibi ki, "para tartıldı", "iş karıştı, kapandı" demektir. Bu yol, bu anlamda ن ayırımıyla birleşir.

2 - Kelime ancak kendi manasına gelip başka bir anlam beklenmez: "كُورْتُلْدِي kurtuldu", "سَرْمَلْدِي sarmaldı" sözleri gibi ki, "kurtuldu", "sarıldı" demektir.

bertindi: "اَلِكُ بَرْتِنْدِي eliğ bertindi = el bertindi", (el, bir şeye çarpması yüzünden veya başka şeyle berelendi ve dermansızlaştı); (بَرْتِنُوْر bertinür - bertinmek).

pürlendi: "يِغَاچُ بُرْلِنْدِي yıgaç pürlendi = ağaç tomurcuklandı, pürlendi". Ağaç filizlenirse yine böyle denir; (بُرْلِنُوْر - بُرْلِنْمَاكُ).

pürlenür - pürlenmek).

بُشْغُنْدِي boşgundi: "er eliği boşgundi = adamın eli boşaldı", (işten adamın eli boşaldı). Adam işten kalır, işlemez olursa yine böyle denir; (بُشْغُنُور - بُشْغُنَاق boşgunur - boşgunmak). Aslı "boşgundi"dır.

بُلْغَنْدِي bulgandı: "sow bulgandı = su bulandı", "köngül bulgandı = gönül bulandı". Bir kimsenin -içerisinde pis şeyler bulunan bir nesne yemekten- gönlü bulanırsa veya kusarsa yine böyle denir. "Beg anğar bulgandı = Bey ona kızdı", "ایل bulgandı = il, vilâyet karıştı"; (بُلْغَنْوَر - بُلْغَنْاَق bulganur - bulganmak).

بِشْكَندِي başlandı: "er ıška başlandı = adam işe başladı, sarıldı ve işi belir-di"; "koy tağka başlandı = koyun dağa doğru sürüldü", "تَرَّغ başlandı = ekin başaklandı"; (بِشْكَنَاق - بِشْكَنَاق başlanur - başlanmak).

بَغْلَنْدِي baglandı: "otunğ baglandı = odun baglandı, bağ yapıldı", "er öziñge otunğ baglandı = adam kendisi için odun bağladı, bağ yaptı"; (بَغْلَنْوَر - بَغْلَنْاَق baglanur - baglanmak). "koy baglandı = koyun baglandı". Başka-

sı da böyledir.

بُغْلَنْدِي boglandı: "تُونُ بُوغْلَنْدِي ton boglandı = elbise bohçalandı", (elbise sandıkta bohçaya kondu); (بُوغْلَانُورُ - بُوغْلَانَاقُ boglanur - boglanmak).

بُوغْلَانْدِي boglundı: "اَتُ بُوغْلَانْدِي at boglundı = at boğuldu". Başkası da böyledir; (بُوغْلَانُورُ - بُوغْلَانَاقُ boglunur - boglunmak).

بِكْلَنْدِي beklendi: "بِكْلَنْدِي نَانَاكُ beklendi neng = nesne berkişti, sağlamlaşdı", "اَرَاقُندا بِكْلَنْدِي er ewinde beklendi = adam evine kapandı". Eve kapatılırsa yine böyle denir. "بِكْلَنْدِي نَانَاكُ beklendi neng = nesne saklandı". Bu fiil hem müteaddi, hem lâzımdır. Oğuzca. (بِكْلَانَاكُ - بِكْلَانُورُ bekle-nür - beklenmek).

بِغْلَنْدِي beglendi: "اُرَاغُتُ بِغْلَنْدِي uragut beglendi = kadın evlendi"; (بِغْلَانَاكُ - بِغْلَانُورُ beglenür - beglenmek).

بُكْلَنْدِي büklündi: "بُكْلَنْدِي نَانَاكُ büklündi neng = nesne büküldü, kıvrıldı", (بِغْلَانَاكُ - بِغْلَانُورُ büklünür - büklünmek).

بُوغْلَانْدِي büglündi: "سُوغْلَانْدِي suw büglündi = su, toplandı, birikti, gölerdi", "سُوغْلَانْدِي sü büglündi = asker toplandı", (بِغْلَانُورُ - بُوغْلَانَاكُ büglünür - büglünmek).

تَلْبَانْدِي talbındı: "قُشُ تَلْبَانْدِي kuş talbındı = kuş talbındı, çirpındı". Herhangi bir şey talbinırsa yine böyle denir; (تَلْبَانُورُ - تَلْبَانَاكُ talbinür - talbinmak).

تَلْبِنْمَاق talbınur - talbınmak).

تارتندی tartındı: "er oğlinga tartındı = adam oğlunu özledi, ona acındı", (yapılan her iyiliğin, verilen her yemeğin çocuğu için olmasını arzu etti), "ال أفکارغ تارتندی = o, evine buğday götürür göründü". Göçebeler şehirden buğday götürseler yine böyle denir; تارتینور - تارتینماق (tartınur - tartınmak).

تürtündی türtüندی: "ال او زینکایاغ تürtündی = o, kendi kendine yağ süründü". Yağ sürünür görünürse yine böyle denir; تürtünور - تürtünماق (türünür - türünmek).

تېرندی teprendi: "تېرندی نائلش = nesne teprendi"; تېرئور - تېرئماق (teprenür - teprenmek).

توگرندی tograndı: "ال او زینکاک توگرندی = o, kendisi için et doğrar göründü". Başkası da böyledir; توگرانور - توگرانماق (togranur - togranmak).

تاورندی tawrandı: "er تاورندی = adam davrandı", (adam yürüyüşte iver gibi göründü); تاورانور - تاورانماق (tawranur - tawranmak).

تەرسىندى tersindi: "بەك انگر تەرسىندى = Beg anğar tersindi = Bey onu tersledi, ona kızdı", "باش تەرسىندى = baş tersindi = yara azdı", (yara, kapanmışken yeniden azdı); تەرسىنور - تەرسىنماق (tersinür - tersinmak).

tersinür - tersinmek).

تەۋشەندى tewşindi: " آرزۇ ئىشتائىم تەۋشەندى " er ısta telim tewşindi = adam ıste çok çalıştı, çırpındı"; (تەۋشەنۈر - تەۋشەنمەك) (tewşinür - tewşinmek).

تاتغاندى tatgandı: " آراشیغ تاتغاندى " er aşıĝ tatgandı = adam aşı tatlı buldu", (adam yemekten tat aldı), (تاتغانور - تاتغاناق) (tatganur - tatganmak).

تولغاندى tolgandı: " آرا لىندى تولغاندى " er ulındı tolgandı = adam kıvrıldı, dolandı", (adam sancı yüzünden bir yandan bir yana dönerek kıvrandı, döndü); " آراۋوزى تولغاندى " er özi tolgandı = adama kusma ve ötürme geldi"; " آل اۋوزى ئاۋونك تولغاندى " ol öziñge yünĝ tolgandı = o, kendisi için yünü sümek yaptı, doladı", (تولغانور - تولغاناق) (tolganur - tolganmak).

تۇرکىندى turkındı: " آل مەندىز تۇرکىندى " ol mendin turkındı = o, benden utandı", (o, yapmak istediĝi şeyden sıkıldı, o iş üzerinde çalıştırmaktan çekindi); (تۇرکىنور - تۇرکىناق) (turkınur - turkınmak).

تەزگىندى tezgindi: " ىغرى تەزگىندى " ıgrı tezgindi = çıkırık döndü". Başkası da böyledir. " آل پىرلش " ol yerıĝ tezgindi = o, yerı doladı, tavaf etti". Bir yerı tavaf eden, dolayan herkes için de böyle denir; (تەزگىنور - تەزگىنالش) (tezginür - tezg-

ginmek).

تَلْكَندِي telgendi: "أَلْ أَنْكَرُ بُلْعَنْدِي تَلْكَندِي" ol anğar bulgandı, telgendi = o, ona kızdı, içlendi, tellendi". Bu kelime yalnız olarak kullanılmayıp بُلْعَنْدِي ile birlikte söylenir; (تَلْكَنْمَا كْ تَلْكَنْمَا كْ telgenür - telgenmek).

تُبْلَنْدِي tuplundi: "تَامْ تَبْلَنْدِي تامْ tuplundi = duvar delindi", (تُبْلَنْدِي تَبْلَنْدِي tublunur - tublunmak). Başkası da böyledir.

تُبْلَنْدِي tüplendi: "يَصَاحُ بُلْبَنْدِي يَصَاحُ tüplendi = ağaç köklendi" [+], "أَرْتَبْلَنْدِي ارْتَبْلَنْدِي er tüplendi = adam zenginleşti". Herhangi bir şey kökleşirse yine böyle denir; (تَبْلَنْدِي تَبْلَنْدِي tüplenür - tüplermek).

تَيْدَلْنَدِي tıdhlındı: "أَرِيشْتِنْ تَيْدَلْنَدِي ارِيشْتِنْ er ıştın tıdhlındı = adam ıştın kaçındı, tıydı". Başkası da böyledir. Söz söylerken duraklarsa yine böyle denir; (تَيْدَلْنَدِي تَيْدَلْنَدِي tıdhlınur - tıdhlınmak).

تُشْلَنْدِي tüşlendi: "الْكِرْ تُشْلَنْدِي الكِرْ elkin tüşlendi = konuk indi", (konuk, yatıp sonra gitmek üzere indi); (تُشْلَنْدِي تُشْلَنْدِي tüşlenür - tüşlenmek).

تَرْلَنْدِي terlendi: "أَتْ تَرْلَنْدِي اتْ at terlendi = at terlendi". Başkası da böyledir; (تَرْلَنْدِي تَرْلَنْدِي terlenür - terlenmek).

+ Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda buradaki arapça ibare تَأَجَّلَ الشَّجَرُ şeklide ise de yanlış olacaktır. Doğrusu تَأَصَّلَ olacaktır. B. A.

تۇرلۇندى tūrlūndi: "تۇرلۇندى نەنڭ = nesne dū-
rūldū, bākūldū"; (تۇرلۇنۇر - تۇرلۇنۇر - تۇرلۇنمەك). Şu پارچادا dahi
gelmiştir :

إِذْ مَنِيْ اُكْرَمَنْ بِلِكْفِيْ يَكْرَمَنْ
كُنْكَفِيْ تَكْرَمَنْ اَرْدَمْ اَوْزَاتْرَلْتُوْر

İdhimni ögermen
Biligni yügermen
Köngülni tūgermen
Erdem üze tūrlūnūr

"Tanrımı ögerim, bilgi toplarım, gön-
lümü bağlarım; gönlüm fazilet üzerine
dūrülür".

تۇزلۇندى tūzlūndi: "تۇزلۇندى يەر = yer dūzel-
di". Başkası da böyledir. "تۇزلۇندى tū-
zūldi" şekli de vardır. "ایش تۇزلۇندى iş
tūzlūndi = iş dūzeldi". Başkası da
böyledir; (تۇزلۇنۇر - تۇزلۇنۇر -
tūzlūnmek).

تۇزلۇندى tuzlandı: "تۇزلۇندى et tuzlandı = et tuzlan-
dı". Başkası da böyledir; (تۇزلۇنۇر - تۇزلۇنۇر -
tuzlanur - tuzlanmak).

تۇزلۇندى tizlindi: "تۇزلۇندى يىنچۇ يىنچۇ tizlindi = inci di-
zildi". Başkası da böyledir; (تۇزلۇنۇر -
تۇزلۇنۇر tizlinūr - tizlinmek).

تۇشلۇندى tuşlandı: "تۇشلۇندى بىر نەنڭ بىر نەنڭ bir neŋ birge
tuşlandı = bir nesne bir nesneye yō-

şükür) [+]; neldi, duş oldu, kargılaştı" [+];

tuşlanur - tuşlanmak).

tişlendi: "اغلان تیشلندی" oğlan tişlendi = oğlan dış çıkardı", "ارغاق تیشلندی" orgak tişlendi = orak dişendi, bilendi"; (- تیشلور - تیشلنمک).

tüglündi: "سوف بوزداتکلندی" suw bogazda tüglündi = su boğazda düğüldü, durdu", "یب تکلندی" yıp tüglündi = ip düğüldü, düğümlendi". Başkası da böyledir; (- تکلنور - تکلنمک).

töklündi: "سوف تکلندی" suw töklündi = su döküldü", (- تکلنور - تکلنمک).

tiklindi: "یغاج تکلندی" yıgaç tiklindi = ağaç dikildi". Başkası da böyledir; (- تکلنور - تکلنمک).

çerlendi: "ار اوزی چرلندی" er özi çerlendi = adam hastalandı, vücudu ağırlaştı" [++].

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalardaki ibare پیرنانک پیرکا şeklindedir. Burada ufak bir yanlışlık olsa gerektir; doğrusu .... وَكَانَ يَأْزَانُهُ B. A.

[++] fiilinin muzari ve mastarı hem yazma, hem basma nüshalarda (چرلنور - چرلنمک) şeklinde yazılmış ise de doğru değildir. Biz bunun yanlış olduğunu üç yönden anlıyoruz:

- 1 - Yazma nüshada "چرلندی" kelimesindeki ج harfinin altında bir esre var iken bu esre çizilmiş, nasılsa muzari ve mastarda bu düzeltme yapılmamıştır.
- 2 - چرلنور kelimelerinden sonra gelen کوزی چرلندی sözüdeki ج harfi üstündür.
- 3 - Dv. I, 271, 9 da geçen bu kelimenin ilk harfi olan ج üstündür. B. A.

"أناك كوزي جرنندی" anıñ közi çerlendi = onun gözü ağrıdı".

جرندی çürlendi: "أل اندن ناناك جرنندی" ol andın neñ çürlendi = o, ondan bir fayda edindi", (جرلناك - جرنلنور - çürlenür - çürlemek).

جغندی çoglandı: "أوت جغندی" ot çoglandı = ateş yalınlandı". Güneşin yalınları yere düştüğü vakit te yine böyle denir; جوغلنور - جوغلانور çoglanur - çoglanmak).

جغندی çoglandı: "سومغ جغندی" sü kamuğ çoglandı = bütün asker toplandı", (her taraftan asker akışarak geldi). Akıp gelen her şey için de böyle denir; جغلنور - جغلناق çoglanur - çoglanmak).

جغندی çaglandı: "أت جغندی" et çaglandı = et börttü, yarı pişti"; (جغلنور - جغلناق çaglanur - çaglanmak) [+].

جغندی çawlandı: "أز جغندی" er çawlandı = adam sanlandı, şöhret sahibi oldu"; (جغلنور - جغلناق çawlanur - çawlanmak).

سرتندی sürtündi: "أت يهاج قاسرتندی" at yığaçka sürtündi = at ağaca sürtündü". Başka şeye sürtünürse yine böyle denir, "أرز نكا ياغ سرتندی" er özinge yağ sürtündi = adam kendine yağ süründü", (adam başlı başına kendine yağ sürdü). Bir kimse bir şey sürtünür görünse yine böyle denir; (سرتور - سرتوناك sürtünür - sürtünmek).

سیتغندی sıtgandı: "أز سیتغندی" er sıtgandı = adam sıgandı". elbiseyi sığarsa yine böyle denir. Bu

[+] Metinde bu kelimenin muzari ve mastarı yoktur ; biz koyduk. B. A.

fiil hem müteaddi, hem lâzımdır; (سَفَنُورُ)

سَفَنُورُ sítganur - sítganmak).

سِلْكِنْدِي silkindi: "آر تُون سِلْكِنْدِي" er tonın silkindi = adam elbisesini kendi kendine silkti, silkindi", "آر سِلْكِنْدِي" er silkindi = adamın tüyleri ürperdi", "تَوِي سِلْكِنْدِي" tewi silkindi = deve silkindi". Şu savda dahi gelmiştir: "[+] تَوِي سِلْكِنْدِي أَشَاكْ كَاوُنْ جَقَارُ": "tewi silkinse eşekke yük çıkar = deve silkinse eşeğe yük çıkar". Bu sav, büyük bir şeyi almakla ve ufak şeyi bırakmakla emrolunan kişi için söylenir; (سِلْكُونُورُ silkinür - silkinmek).

سَجْلَنْدِي saçlandı: "آر سَجْلَنْدِي" er saçlandı = adam saçlandı", "سَجْلَنْدِي سَجْلَنْدِي" saçlanur - saçlanmak).

سُجْلَنْدِي suçlandı: "قِلْمِ قِنْدِنْ سُجْلَنْدِي" kılıç kindin suçlandı = kılıç kindinden sıyrıldı, çekildi". Herhangi bir şey yerinden çekilip çıkarılırsa yine böyle denir; (سُجْلَنْدِي سَجْلَنْدِي) suçlanur - suçlanmak).

سَرْلَنْدِي sarlandı: "آر سَفْلُقْ سَرْلَنْدِي" er suvluk sarlandı = adam sarık sarındı", "آر بَرْ كَانْجُو سَرْلَنْدِي" er yörgeñü sarlandı = adam yorgana sarıldı, sarındı", "يَبْ يَبْ يَبْ يَبْ قَا سَرْلَنْدِي" yıp yıpağça sarlandı = ip ağaca sarıldı". Bu fiil hem müteaddi, hem lâzım olur; (سَرْلَنْدِي سَرْلَنْدِي) sarlanur - sarlanmak).

سِرْلَنْدِي sırlandı: "آر ايشقا سِرْلَنْدِي" er ışka sırlandı = adam işe hazırlandı", "آر اياق سِرْلَنْدِي" ayak

[+] Bugün bu sav Türkiyede "devenin silkintisi eşeğe yük olur" geکلinde yaşamaktadır. B. A.

sırlandı = kap sırlandı", (üzerine nakış vurulmak için kaba sır sürüldü);

(سِرْلَانُور - سِرْلَانُور سیرلانور - سیرلانمک).

سِرْلَانُور sözlendi: "أَلْ سُوْرُزْ مَنَكَا سِرْلَانُور ol sözün manğa

sözlendi = o, sözünü bana söyledi", (o, bazı sözlerini bana açıkladı); (سُوْرُزْ مَنَكَا سِرْلَانُور sözlenür - sözlenmek).

سُوْرُزْ مَنَكَا sözlüdü: "سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا suw süzlüdü = su süzül-

dü". Başkası da böyledir; (سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا süzlünür - süzlünmek).

سُوْرُزْ مَنَكَا seşlindi: "أَتْ سُوْرُزْ مَنَكَا at seşlindi = at gözüldü",

(at bağından boşandı). Başkası da böyledir; (سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا seşlinür - seşlinmek).

سُوْرُزْ مَنَكَا suwlandı: "سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا suwlandı nenğ = nesne su-

landı", (nesne sulandı, suyu çoğaldı). Bu, meyvanın suyunun çokluğundan yumşaması, yarada sarı su peyda olarak sölpümesi gibidir; (سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا suwlanur - suwlanmak). "أَيْنَكْ كُوْرُزْ سُوْرُزْ مَنَكَا anıñ közi suwlandı = onun gözü sulandı".

سُوْرُزْ مَنَكَا saklandı: "أَلْ مَنَدِنْ سُوْرُزْ مَنَكَا ol mindin saklandı =

o, benden saklandı, çekindi"; (سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا saklanur - saklanmak).

سُوْرُزْ مَنَكَا soklandı: "أَيْنَكْ ذَاقْ أُوْرُزْ مَنَكَا anıñ adhakın ötk-

soklandı = onun ayağı çukura girdi, sokuldu". Herhangi bir şey başka bir şeye girer ve yerleşirse yine böyle denir; (سُوْرُزْ مَنَكَا سُوْرُزْ مَنَكَا soklanur - sok-

- sırlandı = kap sırlandı", (üzerine nakış vurulmak için kaba sır sürüldü);
 (سِرْلَانُور - سِرْلَانُور سیرلانور - سیرلانمک).
 سِرْلَانُور sözlendi: "أَلْ سُوْرُوْنُ مَنَكَ سِرْلَانُور ol sözün manğa
 sözlendi = o, sözünü bana söyledi", (o, bazı sözlerini bana açıkladı); (سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور - سِرْلَانُور sözlənür - sözlənmeک).
 سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور sözlündi: "سُوْفُ سِرْلَانُور suw süzlündi = su süzül-
 dü". Başkası da böyledir; (سِرْلَانُور - سِرْلَانُور süzlünür - süzlünmeک).
 سِرْلَانُور seşlindi: "أَتُ سِرْلَانُور at seşlindi = at gözüldü",
 (at bağından boşandı). Başkası da böyledir; (سِرْلَانُور - سِرْلَانُور seşlinür - seşlinmeک).
 سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور suwlandı: "سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور suwlandı nenğ = nesne su-
 landı", (nesne sulandı, suyu çoğaldı).
 Bu, meyvanın suyunun çokluğundan yum-
 gaması, yarada sarı su peyda olarak
 sölpümesi gibidir; (سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور - سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور suw-
 lanur - suwlanmeک). "أَنِيْكَ كُوْرِيْ سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور anıñg
 közi suwlandı = onun gözü sulandı".
 سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور saklandı: "أَلْ مَنْدِيْ سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور ol mindin saklandı =
 o, benden saklandı, çekindi"; (سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور - سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور saklanur - saklanmeک).
 سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور soklandı: "أَنِيْكَ دَاقِيْ أُوْتِكَا سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور anıñg adhakın öтке
 soklandı = onun ayağı çukura girdi, so-
 kuldu". Herhangi bir şey başka bir şe-
 ye girer ve yerleşirse yine böyle de-
 nir; (سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور - سُوْرُوْنُ سِرْلَانُور soklanur - sok-

lunmak).

سَكَلْنُدِي söklündi: "آت سَكَلْنُدِي et söklündi = et kebab edildi", "أَلْأَرْبَاكَاتُ سَكَلْنُدِي ol özinge et söklündi = o, kendi kendine, kendisi için eti kebab etti"; (سَكَلْنُوْر - سَكَلْنَاكُ) söklünür - söklünmek).

سَاتَلْنُدِي satlandı: "أَلْبُوَايْشَقَا سَاتَلْنُدِي ol bu işka satlandı [+] = o, bu işe cesaret gösterdi, cür'et etti; bu işe atıldı"; (سَاتَلْنُوْر -) سَاتَلْنَاقُ satlanur - satlanmak). Çiğilce.

قَرْتَنْدِي kartandı: "أَرْقَرْتَنْدِي er kartın kartandı = adam yarasını sağalttı". "Kendi yarını sağalt" denecek yerde "أَوْزَقَرْتَنكُ قَرْتَن" öz kartıñ kartan" denir. Bu sözle "haddini geçme" demek istenir; (قَرْتَنُوْر - قَرْتَنَاقُ) kartanur - kartanmak).

كُرْتَنْدِي kurtandı: "كُنْكَ قُرْتَنْدِي küñg kurtandı = cariyebitten ve bite benzer şeylerden kaşındı". Bunun aslı "koyundan kurt, kene aramak"tır. (قُرْتَنُوْر - قُرْتَنَاقُ) kurtanur - kurtanmak).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda, burada, ibare şöyledir: **إِحْتَرَا**. Buradaki **إِحْتَرَا** kelimesini biz Brockelmann'a uyarak **إِحْتَرَا** şeklinde okumak istiyoruz; çünkü aşağıda göstereceğimiz diğer iki ihtimal biraz uzak görünmektedir. Biz doğru bildiğimiz şekle göre tercüme yaptık. Öbür ihtimallere gelince:

1- Metinde olduğu gibi **إِحْتَرَا** okunabilir. Bu takdire göre mana "bir iş hususunda bilgi gösterdi" veyahut "bir şeyin bahasını arttırarak alıcı için alınmasını güçleştirdi" demek olur.

2- **إِحْتَدَا** olabilir. Bu takdirde mana verilen örneğe göre "iş yaptı" demektir. B. A.

كَوَدُنْدِي kawdundı: "er oğlınğa kawdundı = adam oğluna acındı, şefkat gösterdi, fenalıkların ondan defolmasını istedi"; (كَوَدِنُورُ - كَوَدِنْمَاقُ kawdınur - kawdınmak).

كَاتْرُنْدِي katrundi: "küler er katrundi = gülen adam durakladı, gülmesini kesti". Bunun aslı "bir işte hırçınlık etmek" ten gelmektedir. "أَلْمَنْكَا يَرْمَاقُ يِرْزَا كَا زَا كَاتْرُنْدِي" ol manğa yarmak bérür erken katrundi = o, bana para verirken vaz geçti, çekindi, kaçındı". Başkası da böyledir; (كَاتْرُنُورُ - كَاتْرُنْمَاقُ katrunur - katrunmak).

كَادْرَنْدِي kadhrandi: "Bey anğar kadhrandi = Bey ona kızdı, köpürdü", (Bey ona kızdı, huyu ve işi sertleşti); (كَادْرَنْوَرُ - كَدْرَنْمَاقُ kadhranur - kadhranmak).

كُرْشَنْدِي kurşandı: "er kurın kurşandı = adam kuşağını kuşandı", (كُرْشَنْمَاقُ - كُرْشَنْوَرُ kurşanur - kurşanmak).

كَرْغَنْدِي kargandı: "er özin kargandı = adam, bir pişmanlık yüzünden kendi kendine lânet etti"; (كَرْغَنْمَاقُ - كَرْغَنْوَرُ karganur - karganmak).

كَازْغَنْدِي kazgandı: "er tavar kazgandı = adam mal kazandı"; (كَازْغَنْمَاقُ - كَزْغَنْوَرُ kazganur - kazganmak). Şu parçada dahi gelmiştir:

بَقْمَسُ بَدْنِ سَفْكَسُزُ يَدْقِي يَدْيِ سَرَنْقَا

قَزَعَنُ اِلْحِ تَزُنْكَ قَلْسُنْ جَمِيكَ بَرَنْقَا

Bakmas budun sewüksüz

Yudkı yüdhi saranka

Kazgan ulıç tüzünlük

Kalsun çawıñ yarınka

"Millet, sevgisiz, yüzü ekşi, sıkı ki-
şiye bakmaz. Yavrum, yumşak huyluluk ka-
zan, sanın yarına kalsın".

(Oğluna öğüt vererek diyor ki: Millet,
ekşi suratlı, sıkı adama bakmaz. Oğ-
lum, yumşak huylu ol, adın yarın da
söylene !).

كِسْغَنْدِي kışgandı: "اَرْتَقَارُنْ قِسْغَنْدِي er tawarın kışgandı =
adam malını kışkandı", (o, malını har-
camaktan çekindi). Başka şey kıskanır-
sa yine bu fiil kullanılır; (-قِسْغَوْرُ-
قِسْغَنَاقْ kışganur - kıskanmak).

قَرَقَنْدِي karwandı: "اَلْ يَبِيحُ اَجْرَا رِمَاوْ قَرَقَنْدِي ol yançık içre
yarmak karwandı = o, torba içerisinde
para aradı". Herhangi bir adam başka
bir şeyi ararsa yine böyle denir; (-قَرَقَوْرُ-
قَرَقَانَاقْ karwanur - karwanmak).

قَرَقَنْدِي korkundı: "اَرَايشْدِنْ قَرَقَنْدِي er ışdın korkundı =
adam işten korku duydu ve korkusunu
sakladı", (-قَرَقَانَاقْ - قَرَقَوْرُ-
قَرَقَانَاقْ korkunur - kor-
kunmak).

قَرَلَنْدِي kurlandı: "اَرْتَقَارِنْكَا قَرَلَنْدِي er tawarınğa kurlan-
dı = adam malına acındı", (adam malının

elden çıkması dolayısıyla acı duydu, bunu ziyan saydı), (قُرْلَمَاق - قُرْلَمَاق), (kurlanur - kurlanmak). Aslı و harfi ile قُورْلَمَاق dır. "قُورْلَمَاق yogurt kurlandı = yogurt katılaştı, koyulaştı".

قِرْلَمَاق kırlandı: "قِرْلَمَاق yer kırlandı = yer kırlaştı, kırılaştı", (yerde çatlaklar meydana oldu); (قِرْلَمَاق - قِرْلَمَاق kırılanur - kırılanmak).

قِرْلَمَاق kızlandı: "قِرْلَمَاق ol bu atı kızlandı = o, bu atı pahalı buldu". Başkası da böyledir. "قِرْلَمَاق ol anı kızlandı = o, onu kız edindi"; (قِرْلَمَاق - قِرْلَمَاق kızılanur - kızılanmak).

قِرْلَمَاق kazlandı: "قِرْلَمَاق yer kazlandı = yer kazıldı", (yerde çukurlar yapıldı); (قِرْلَمَاق - قِرْلَمَاق kazılanur - kazılanmak).

قِسْلَمَاق kısıldı: "قِسْلَمَاق kısıldı neng = nesne kısıldı, iki şey arasına sıkıştı", (ö-zengin'in kayışı veya eşikle kapı arasına sıkışan ayak gibi-bir nesnenin iki şey arasına sıkışması gibi- nesne kısıldı); (قِسْلَمَاق - قِسْلَمَاق kısılanur - kısılanmak).

قِسْلَمَاق koşlandı: "قِسْلَمَاق iki neng koşlandı = iki nesne koşuldu". Bu fiil lâzımdır. İki koyunun yanyana ve başları bir dizide gitmesi gibi, iki binicinin atlarını yanyana getirerek başlarınının bir

dizide -atbaşı beraber- gitmesi için de böyle denir; (قُشْلُنُور - قُشْلُنَاق) koşlunur - koşlunmak).

قُشْلَنْدِي koşlandı: "أَرَأَيْتَ كَأَنَّ قُشْلَنْدِي er özinge at koşlandı = adam, kendisi için yedek at koştu", (قُشْلَانُور - قُشْلَانَاق) koşlanur - koşlanmak).

قَكْلَنْدِي kaklandı: "أَتَقَكْلَنْدِي et kaklandı = et kurutuldu, kakaç yapıldı". "سُوقُ قَكْلَنْدِي suw kaklandı = su toplandı", (dağlardaki çukurlara su toplanarak gölcükler oldu); (قَكْلَانُور - قَكْلَانَاق) kaklanur - kaklanmak).

كُوشَنْدِي kewşendi: "تَوِي كُوشَنْدِي tewi kewşendi = deve geviş getirdi, gevşendi"; (كُوشَنْوَر - كُوشَنْمَاق) kewşenür - kewşenmek). Başkası da böyledir.

كُؤچْلَنْدِي küçlendi: "أَرَأَيْتَ كُؤچْلَنْدِي er küçlendi = adam kuvvetlendi", (كُؤچْلَانُور - كُؤچْلَانَاق) küçlenür - küçlenmek). Başkası da böyledir.

كُورْلَنْدِي kürlendi: "كُورْ كُورْلَنْدِي kök kürlendi = gök gürlendi"; (كُورْلَانُور - كُورْلَانَاق) kürlenür - kürlenmek) [+].

كِرْلَنْدِي kirlendi: "تُون كِرْلَنْدِي ton kirlendi = elbise kirlendi". Başkası da böyledir; (كِرْلَانُور - كِرْلَانَاق) kirlenür - kirlenmek). "كُوز كِرْلَنْدِي köz kirlendi = göz yumuldu".

كِرْلَنْدِي kezlendi: "أَقْ كِرْلَنْدِي ok kezlendi = ok gezlendi",

[+] Bu fiilin metinde muzari ve mastarı yok ise de biz koyduk. B. A.

"أَشِجَ كَرَلَنْدِي" aşıç kezlendi = tencerenin dibi tuttu"; (كَرَلَنْدِي - كَرَلَنْدِي kezlenür - kezlenmek).

كِرْلَنْدِي kızlendi: "أَلْ تَشَارِنْ كِرْلَنْدِي" ol tawarın kızlendi = o, malını saklar göründü". Kendi kendine malını saklarsa yine böyle denir; (كَرَلَنْدِي - كِرْلَنْدِي kızlenür - kızlenmek).

كِسْلَنْدِي kesildi: "كِسْلَنْدِي نَانِك" kesildi nenğ = nesne kesildi", (كِسْلَنْدِي - كِسْلَنْدِي keslinür - keslinmek).

كُكْلَنْدِي köklendi: "أَذَر كُكْلَنْدِي" edher köklendi = eğerin kaburga tahtaları bağlandı", "أَذَر كُكْلَنْدِي" er köklendi = adam asalet sahibi oldu". Zengin olursa yine böyle denir [+].

(كُكْلَنْدِي - كُكْلَنْدِي köklenür - köklenmek).

كُكْلَنْدِي köglendi: "يُوزِي أَنْك كُكْلَنْدِي" yüzü anıñ köglendi = onun yüzünde keklik çilleri çıktı", "أَذَر كُكْلَنْدِي" er köglendi = adam şarkı söyledi, şakıdı, ırladı"; (كُكْلَنْدِي - كُكْلَنْدِي köglenür - köglenmek). Aslı و harfi ile كُكْلَنْدِي dir.

كَمْلَنْدِي kemlendi: "أَت كَمْلَنْدِي" at kemlendi = at hastalandı". Başkası da böyledir. Asıl olan bu kelimenin attan kullanılmasıdır.

(كَمْلَنْدِي - كَمْلَنْدِي kemlenür - kemlenmek).

[+] Yazma nüshada buranın ibaresi أَذَر كُكْلَنْدِي أَي تَأْتَلُ الرَّجُلُ وَكَذَلِكَ إِذَا غَضِبَ şeklinde iken Bay Kilisli basma nüshaya إِذَا غَضِبَ ... geklinde almakla doğru yapmamıştır; çünkü تَأْتَلُ kelimesinden anlaşılacağına göre burada غَضِبَ kelimesi getirilmek lazımdır. تَأْتَلُ kelimesinde hem "şeref", hem de "mal" anlamları vardır. B. A.

Bu bölüm dört yolda yürür:

Birincisi: Adı verilen şeyin sahibi olmaktır: "أُرَاعَتْ بَكْلَتَهُ" uragut beglendi = kadın koca sahibi oldu, koca edindi", "أَرَانِي قِرْلَنْدِي" er anı kızlandı = adam onu kız edindi, onu evlâtlığa almakla kız sahibi oldu".

İkincisi: İki harfli isimlerden yapılmış bir fiil olmaktır: "أَرَاتْلَنْدِي" er atlandı = adam ata bindi", "أَتَرْلَنْدِي" at terlendi = at terledi". Başkası da böyledir.

Üçüncüsü: İşliyenin kendi kendine o işi işlemesi, üzerine alması anlamına gelir: "أَرَأَزِنكَايْمِشْ أَفَنْدِي" er özinge yemiş ewdindi = adam kendisi için yemiş topladı, adam yemiş toplamayı üzerine aldı ve kendi kendine toplamaya girişti", "أَرَأَزِنكَاشْ كَلَنْدِي" [+] ol özinge et söklündi = o,başı başına, kimseden yardım istemeksizin eti ke-

[+] Brockelmann bu kelimeyi endeksine almamış, fakat aynı manada olan bu kelimeyi başka yerlerde birbirine uymayan iki imlâda yazarak tenakuza düşmüştür; Dv.I,308,1 de "sököş" yazdığı halde aynı kökten gelen II,196,12 de "söklünmek", II,249,3 ve III,223,6 da "söklüncü" kelimelerini de bu imlâda almıştır. Bize kalırsa elde başka bir tanık olmadığı için bu kelimeler "sököş" imlâsında yazılmalıdır; çünkü bugün "sögüş" şeklinde kullanılmaktadır. Burada ufak bir şeyi hatırlatmak lazımdır sanırız. "Sögüş" bugün "kızarmış et" değil, "suda haşlanmış et" anlamına kullanılmaktadır. Arapça izahına bakılırsa "kızartma et, büryan, kebap" olduğu anlaşılıyor. Ya araplar sögüşü bilmiyorlardı; yahut sögüş kelimesi o zamanlar "kızartma et" anlamına gelirdi. B. A.

bap etti".

Lâfız sert olduğu zaman harfi illetin düşmesiyle dört harfli isim ve fiiller bu ayrımda sahih yerine geçer: " أَرْقَرْتَنِي er kartın kartandı = adam kendi yarasını sağalttı, iyi etti" gibi. Bu fiil, lâzım fiil yerindedir. Aslı " أَرْقَرْتَنِي er köglendi = adam ırladı, teganni etti". Aslı " كُورُوتِنِي kur kurşandı = kuşak kuşandı". Aslı " كُورُوتِنِي kurşandı" dir.

Dördüncüsü: Bu manalardan hiç birisi beklenmiyerek fiil yalnız kendi hizasındaki anlama gelmektedir. " تَوَيْتَنِي tewey kewşendi = deve gevşendi, geniş getirdi", " أَرْقَرْتَنِي er turkundı = adam durakladı", (adam bir işte üstelemekten utandı), " جَعَرْتَنِي çıgrı tezgindi = çıkrık döndü". Başkası da böyledir.

Kural: Bu ayrımda emir sıygası dört harf üzerine gelir: " مَنِي تَدْعُر meni todhgur", " أَتِ سَفْعُر at suwgar", " مَنِي أُذْعُر meni udhgur" gibi ki, sırasıyla "beni doyur", "at sula", "beni uyandır, uyar" demektir. ۱) lı bölümde, iki failden bir ۲) dan sonra ت ziyade edilir. Bunlar ۳) ile birleşerek ۴) harfi ت de id-

gam edildiği için şeddeli bir ت mey-
dana çıkar: "الَاتِ سُوغَرُوتُ" ol atın suw-
garttı = o, atını sulattı, o, atını
sulatmak için birisini gönderdi". Bu-
rada iki sâkin bir arada getirilmiş-
tir. "مَنْ أَنِي تَدُغُرْتُمْ" men anı todhgurttum =
ben onu doyurttum". Burasını iyi anla!

Bu ayırmadan ismi fail, öbür
Türlere göre "سُوغَرُوتُ" suwgarguçı",
"تَدُغُرْتُمْ" todhgurguçı"; Oğuzlara göre
"تَدُغُرْدَاجِي" todhgurdaçı", "سُوغَرُوتُ" suwgar-
daçı" şeklindedir.

İşi devam ettirmekle tanılan
fail, bütün Türklerin birliğiyle tok,
غ lı ve ق lı kelimelerde "أُدُغُرْضَانُ" udh-
gurgan", "تَدُغُرْغَاتُ" todhgurgan"; ك lı ke-
limelerde "كُلْسِرْكَازَانُ" külsirgen er" gibi-
dir ki, sıra ile "daima uyarar", "daima
doyuran", "daima gülümsiyen adam" de-
mektir. Deveye gelince, "كَشْشَنْكَازَانُ" kew-
şengen tewey" denir ki, "çok geviş ge-
tiren deve" demektir.

Bir işi işlemek failin hakkı
ve o işi işlemek azminde olmasıyla va-
sıflanan fail, "الَاتِ سُوغَرُوتُ" ol at suw-
garguluk erdi", "الَاتِ تَدُغُرْغُولُ" ol, anı
todhgurguluk erdi" denir ki "atı su-
lamak onun hakkı idi", "onun, onu do-
yurmak hakkı idi" demektir.

Bir işi işlemek azminde ve dileğinde olmakla vasıflanan faile örnek: "أَلَّاتُ سَفَرِغَسَاقُ أَرْدَى" ol at suwgarıǵ-sak erdi", "أَلَّانِي سَفَرِغَسَاقُ أَرْدَى" ol anı suwdın keçrüşsek erdi" gibi ki, "o, atı suvarmak dileğinde, azminde idi", "o, onu sudan geçirmek için yardım etmek dileğinde ve azminde idi". Ancak bu ayırıda bu çeşit az kullanılır.

İşliyenin bir işi içerisinde işlemek için gizli tutması veyahut o işi işlemiş olmasıyla vasıflanan faile örnek: "أَلَّاتُ سَفَرِغَسَاقُ أَرْدَى" ol at suwgarıǵlı erdi = o, atı suvaran idi" gibi. "أَلَّانِي تَدُغْرُغْسَاقُ" ol anı todhguruǵlı ol = o, onu doyuran idi". Bu anlamda kelimenin son harfi harekelidir.

İsmi mef'ul: "أُدْغُرْمِشْ أَلَّ" udhgurmış ol" [+], "تَدُغْرُغْسَاقُ" todhgurmış" gibi ki, "uyarılmış adam", "doyurulmuş" gibi. İsmi mef'ul, yukarıda geçtiği üzere, bir biçimdedir.

Dört harfliler ayırımı bitti.

X

X

X

[+] "أُدْغُرْمِشْ أَلَّ" udhgurmış ol" cümlesindeki ال kelimesi yanlışdır. Arapçasından anlaşıldığına göre bunun "أَرَّ er" olması lâzımdır. B. A.

BEŞLİLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE ORTASI HAREKELİ
BULUNAN فَعْلَلْدِي AYRIMI

سَلِمَاشْدِي salımlaşdı: "أَنْزَلَ بِرَاسِ السَّلْمِشْدِي" anıñ birle salımlaşdı = o, onunla çarpıştı ve saldırdı", (سَلِمَاشُور - سَلِمَاشْمَاو) salımlaşur - salımlaşmak).

قُقُلَاشْدِي konuklaşdı: "الْأَرْكَبِي قُقُلَاشْدِي" olar ikki konuklaşdı = o iki kişi birbirine konuk oldular", (قُقُلَاشُور - قُقُلَاشْمَاو) konuklaşur - konuklaşmak).

Bu geçitte "salımlaşmak"tan başkası öz fiil değildir. Lâkin, kumarda, öndül anlamında üç harfli isimlerden fiil yapılabilir: "أَنْزَلَ بِرَاسِ السَّلْمِشْدِي" anıñ birle oynadı yarıklaşu = o, onunla zırhı öndül koyarak oyun oynadı". Arkadaşını yenen zırhı alır. Yahut yarış anlamına gelir: "الْأَرْكَبِي قُقُلَاشْدِي" olar ikki konuklaşdı = onlar ikisi ödeşmek üzere birbirine konuk olmakta yarıştılar".

Üçlü, dörtlü ve daha ziyade harflilerden gelen kelimeler bunun üzerine ölçümlenebilir.

بَرَمِشْدِي barımsındı: "أَلْأَرْكَبِي بَرَمِشْدِي" ol ewge barımsındı = o, gerçekten gitmediği halde eve gi-

der göründü", (بَرْمِسْنُورُ - بَرْمِسْنَاقُ) barımsınur - barımsınmak).

تَرْمِسْنَدِي tarımsındı: "الْ تَرِغْ تَرْمِسْنَدِي ol tariğ tarımsındı = o, gerçekten ekin ekmediği halde eker göründü", (تَرْمِسْنُورُ - تَرْمِسْنَاقُ) tarımsınur - tarımsınmak).

كَلِمِسْنَدِي kelımsındı: "الْ بَرُوْ كَلِمِسْنَدِي ol berü kelımsındı = o, beri gelir göründü", (كَلِمِسْنُورُ) kelımsınür - kelımsınmek).

كُلُّمِسْنَدِي külümsındı: "أَزْ كُلُّمِسْنَدِي er külümsındı = adam güler göründü, gülümsendi". Başkası da böyledir; (كُلُّمِسْنُورُ - كَلِمِسْنَاقُ) külümsınür - külümsınmek).

Bu fiillerin aslı iki harflidir. Bunlar , م . س . ن , getirilerek beşlilere katılmıştır. Bu harfler üçlü, dördlü, beşli fiillere bir takım anlamlar için getirilir. Bu, arapçanın تَفَاوُلُ الرَّجُلُ derler ki "o, ondan habersiz göründü, halbuki haberi vardı" demektir. تَضْلَحُ sözünde böyledir, "gerçekten gülmediği halde güler göründü" demektir.

Bu anlam arzu edildiği zaman bunun kuralı, asıl kelimenin son harfini, üstün ise üstün, ötre ise ötre, esre ise esre olarak harekelemektir. Üstün harekeye örnek: "أَلْ أُنْدِرُنْ نَانِكْ تَلْمِسْنَدِي ol andın neng tilemsındı", "أَلْ بِيْجَاكْ بَلْمِسْنَدِي"

ol bıçak bilemsindi" gibi ki, "o, ondan bir şey ister göründü", "hakikatte bilemediği halde bıçağı biler göründü" demektir. Bunların emri hazırında "تپلا tile", "بپلا bile" denir; ل harfi üstündür, fiil yapıldığı zaman olduğu halde kalır. Ötre olana örnek: "ألمنكا ol manğa telim külümsindi = o, bana çok güler göründü", "ألقارورمستكم" ol yokarı turumsindi = o, gerçekten kalkmadığı halde kalkar göründü". Bunların emri hazırı "كُل kü", "تُر tur" dur, "gül" ve "kalk" demektir. ل ve ر harfleri burada sâkindir. Bu anlamlar için ötre olmuşlardır. Bunlar kendilerine bir uyacak buldukları için ona uymuşlardır; o da kelimenin ilk harfinin harekesidir.

Fakat, iki harflilerden olup t ilk harfi üstün olursa ikinci harf es re kılınır, üstün olarak birinci harf uymaz: "ألفكارمستدي" ol ewge barmımsindi = o, eve gider göründü", "سوقا" er suwka karımsindi = adam su karar göründü", (boğazında su durur göründü). Söylediğimiz sebep dolayısıyla bu fiillerde kökün ikinci harfi üstü kılınmamıştır. "ألفكارمستدي" ol ewge kirımsindi", "ألقارورمستدي" ol ya

mak terimsindi" gibi ki, "o, eve girer göründü", "o, para derer göründü". Başkası da böyledir.

س harfi her zaman sâkin, س daima esredir; ن da sâkindir. Harekelerin hepsi kökün ilk harfine aittir. Ben bunu iki harfli ayırmda söyledim.

Üç harfli olan fiile gelince: "أَلْأَنِ كَجْرُمِسِنْدِي" ol anı kaçrumsındı", "أَلْأَنِكَ يَا زُرْقًا كَجْرُمِسِنْدِي" ol anıñ yazukın keçrumsındı" denir ki, "o, gerçekten yapmadığı halde onu kaçırır göründü", "o, gerçekten yapmadığı halde onun günahından geçer göründü" demektir. ر harfi burada ötredir; çünkü "كَجْر" kaçur" kelimesinde ج harfi ötredir. Bu ayırmda ج sâkin kılındı, ötre harekesi ر ye verildi. Üç harflilerde ortadan hareke alındı; çünkü, kelimenin son harfine yakındır.

Dört harflilere örnek: "أَرَاتُ" ^{رَهْمِسِنْدِي} er at suwgarımsındı = adam, atı suvarır göründü". غ harfinin üstün olmasıyla beraber burada ر harfi esre kılındı; çünkü, esre üstüne zıt değildir. Nitekim iki harflilerde olduğu gibi, "بَرْمِسِنْدِي" barımsındı" gibi, "تَلْمِسِنْدِي" tilemsındı" denmedi; çünkü bunun aslı dört harfli olarak "تَلَا

tile"dir [+]. Bir takım manalı harflerin fiile bitişmesi için sonu atılmış ve söylenişte الف harfi erimiştir; yazılışta yoktur. الف atıldıktan sonra ل harfinin esre kılınması olamazdı; üç harfli bir fiil iki harfli bir fiile benzemiş olurdu. Nitekim "رِنْدَاقِ بِلْسِنْدِي" yarındaki tilimsindi", "بِجَاكِ بِلْسِنْدِي" bıçak bilemsindi" sözlerinde olduğu gibi ki, "kayış diler göründü", "bıçak biler göründü" demektir. Burada ل harfi esre kılınsaydı, "işi bilir göründü" anlamına gelen "اِشْرِبِلْسِنْدِي" iş bilimsindi" sözündeki بِلْسِنْدِي kelimesine benzemiş olurdu. Bu kelime iki harflidir; öteki üç harflidir. Yukarıda söylediğimiz üzere üç harflilerde kural, kelimenin ortasındaki harekeyi alıp sona vermektir. "كَجْرُ" kaçur" ve "كَجْرُ" keçür" kelimelerinde olduğu gibi. Bu ayırmada, "كَجْرُ مِسْنِدِي" kaç rumsındı" sözündeki ج harfi sâkin kılınarak harekesi ر harfine verilmiştir. Bunun için, üstün esreye zıt değildir; olduğu halde bırakılır. Ötre harekesi esre'ye zıt

[+] Burada arapça ibare إِنَّمَا لَمْ يَقُلْ بِلْسِنْدِي لِأَنَّهُ مِنْ ذَوَاتِ الْأَرْبَعَةِ şeklinde-
dir. Doğrusu بِلْسِنْدِي olmalıdır; çünkü بِلْسِنْدِي kelimesi eski imlâya göre dört harfli değil, üç harflidir. Aşağıdaki ibare de bunu teyit eder. Biz, doğru bildiğimiz yolda tercüme ettik. B. A.

olduğu için esre ile harekelenmemiştir: "الْأَبِي تَدْعُرْمَسْنَدِي" ol anı todhgurumsındı = o, onu doyurur göründü" demektir. Bu beyan ettiğim kurallar, bütün Türk dilinin dillerini içerisine almaktadır. Bundan hiç bir şey dışarıda kalmaz. Bu ayırimda bu anlama delâlet etmek üzere bir kelimedenden başka kelime gelmemiştir. O da "الْمَنْكَارُ مَسْنَدِي" [+]
ol manğa yaramsındı" fiilidir, "o, bana dalkavukluk etti" demektir. (يَرْمَسِنُورُ - يَرْمَسِنُورُ).
يَرْمَسِنُورُ yaramsınur - yaramsınmak).

كَيْسِرْقَنْدِي kısırkandı: "أَرْتَا رَنْ قَيْسِرْقَنْدِي" er tawarın kısırkandı = adam malını kısırgandı, kısırmırlık etti", (onu yedirmekten çekindi); (كَيْسِرْقَنْوَرُ - كَيْسِرْقَنْوَرُ) kısırkanur - kısırkanmak).

Şu parçada dahi gelmiştir:

الْتِبْ رَرَعُ قَدْ مَدِي سِيخَانُ تَبِي سِقْرَانُ
كِرْ كِبْ كَلْكَ كَرَسَنْ أَمْدِي أَبِي قَيْسِرْقَانُ

İltip tarığ kodhmadı

Sıçgan takı sıkırkan

[+] "الْمَنْكَارُ مَسْنَدِي" fiili beş harfli değildir, buraya gelmez. Burada beş harfli olan bir tek kelimenin örneğini vermek isterken metinde "يَرْمَسِنُورُ yaramsındı" ve "كَيْسِرْقَنْدِي kısırkandı" diye iki fiil getirilmiş; ilk fiil beş harfli olmadığı için buraya gelmez; buranın örneği "كَيْسِرْقَنْدِي kısırkanadı" fiili olsa gerektir. B. A.

Kızlepe nelük kütersen

Emdi anı kısırkan

"Sıkırganla sıçan azığı götürdü, bırakmadı; nice gizler beklersin. Şimdi onu sakla, kısmırlık et".

(Çoluğuna çocuğuna karşı kısmırlık eden bir adamı kınayarak diyor ki: Onun azığını sıkırgan ve sıçan berbat etti, bir şey bırakmadı; şimdi sıkılık et, onu, çoluğuna çocuğuna yedirme!).

بُلُتْلَانْدِي bulıtlandı: "كوك بُلُتْلَانْدِي kök bulıtlandı = gök bulutlandı", (بُلُتْلَانُور - بُلُتْلَانُاق bulıtlanur - bulıtlanmak).

بَغِرْلَانْدِي bagırlandı: "قان بَغِرْلَانْدِي kan bagırlandı = kan pıhtılaştı, oturdu". Yoğurt, tutarsa ve pıhtılaşırsa yine böyle denir; (بَغِرْلَانُور - بَغِرْلَانُاق bagırılanur - bagırılanmak).

بُتْلَانْدِي butaklandı: "يغاج بُتْلَانْدِي yıgaç butaklandı = ağaç tomurcuklandı"; "سوف بُتْلَانْدِي suw butaklandı = su kollara ayrıldı". Bunun aslı "بُتْ butak"tır, ağaç dalı demektir. (بُتْلَانُور - بُتْلَانُاق butaklanur - butaklanmak) [+].

بَشَقْلَانْدِي başaklandı: "سَنَكُوبَشَقْلَانْدِي sünğü başaklandı =

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda بُتْلَانْدِي kelimesinden بُتْلَانُاق kelimesine kadar bu kökten gelen beş kelimenin ikinci harfi olan ت harfinin üzerinde üstün, altında esre vardır. Şu hale göre بُتْ kelimesi بُتْ şeklinde dahi yazılabilecektir. Nitekim bazı yerlerde بُتْ şeklinde dahi gelmiştir. B. A.

kargı temrenlendi". Ok temrenlense yine böyle denir; (بَشَقْلَانُورْ - بَشَقْلَانُورْ) başaklanur - başaklanmak).

balıklandı: "كُولُ بَلِيقْلَانْدِي" köl balıklandı = göl balıklandı". Bir yerde çamur olduğu zamanda böyle denir, Arguca. Bir yerde kale yapıldığı zaman yine böyle denir, Uygurca. (بَلِيقْلَانُورْ - بَلِيقْلَانُورْ) balıklanur - balıklanmak).

biçeklendi: "أَرِيْبَجَاكْلَانْدِي" er biçeklendi = adam bıçak sahibi oldu", (بِيْجَكْلَانُورْ - بِيْجَكْلَانُورْ) biçeklenür - biçeklenmek).

tübütlendi: "أَرْتَبْتَلَانْدِي" er түbütlendi = adam Tibetli kılığına girdi". Bunlar Türk ülkesine göçmüş olan bir bölük insandır; (تُبْتَلَانُورْ - تَبْتَلَانُورْ) түbütlänür - түbütlänmek).

tatıglandı: "أَزْمُ تَاتِغْلَانْدِي" üzüm tatıglandı = üzüm tatlandı". Herhangi bir şey tatlanırsa yine böyle denir; (تَاتِغْلَانُورْ - تَاتِغْلَانُورْ) tatıglanur - tatıglanmak).

tutuklandı: "أُرَاغُ تَتُقْلَانْدِي" uragut tutuklandı = kadın hadım ağası edindi", (kadın, önünde yürüyen bir hadım ağası sahibi oldu). (تَتُقْلَانُورْ - تَتُقْلَانُورْ) tutuklanur - tutuklanmak).

turuklandı: "أَلْ بُوَاتِغْ رُقْلَانْدِي" ol bu atıg turuklandı = o, bu atı durgun, argın saydı". Attan başkası arıklarsa yine böy-

le denir; (تَرْقُلَانُورُ - تَرْقُلَانَاقُ) turuklanur-turuklanmak).

تَمْلُنْدِي تolumlandı: " اَر تَمْلُنْدِي er tolumlandı = adam silâhlendi, harp silâhlarını giyindi"; (تَمْلُنَانُورُ - تَمْلُنَانَاقُ) tolumlanur - tolumlanmak).

جُبْرُلْنْدِي çüpürlendi: " اَجْكُو جُبْرُلْنْدِي eçkü çüpürlendi = keçi kılılandı", (جُبْرُلْنَانَاكُ - جُبْرُلْنَانُورُ) çüpürle-nür - çüpürlemek).

جَبِشْكَنْدِي çepişlendi: " اَضْلَاوُ جَبِشْكَنْدِي oğlak çepişlendi = oğlak çepiş oldu". Oğlak altı aylık olursa çepiş denir; (جَبِشْكَنَانَاكُ - جَبِشْكَنَانُورُ) çepişlenür - çepişlenmek).

جَرُقْلَنْدِي çaruklandı: " اَر جَرُقْلَنْدِي er çaruklandı = adam çarıklandı, çarık sahibi oldu"; (جَرُقْلَانُورُ - جَرُقْلَانَاقُ) çaruklanur - çaruklanmak).

جَجْكَنْدِي çeçeklendi: " يَغَاچ جَجْكَنْدِي yıgaç çeçeklendi = ağaç çiçeklendi". Başkası da böyledir; (جَجْكَنَانَاكُ - جَجْكَنَانُورُ) [+] çeçeklenür - çeçeklenmek).

سُكْتَنْدِي söğütlendi: " يَر يَر سُكْتَنْدِي yer söğütlendi = yerde söğütler bitti, yer söğütlük oldu", (سَكْتَانَاكُ - سَكْتَانُورُ) söğütlenür - söğütlenmek).

سُغُقْلَنْدِي soguklandı: " اَل بُو يَرِكُ سُغُقْلَنْدِي ol bu yeriğ soguklandı = o, bu yeri soğuk buldu".

Herhangi bir şey soğuk bulunursa ve-

[+] جَجْكَنْدِي جَجْكَنَانَاكُ جَجْكَنَانُورُ kelimelerinin ilk harfi olan ج harfinin hem yazma, hem basma nüshalarda üstünde üstün, altında esre vardır. B. A.

ya soğuk sayılırsa yine böyle denir.

(سُغْلَنُوا - سَغْلَنُوا) soguklanur-soguklanmak).

سُغْلِنْدِي suwiglandı: "أل بالیغ سُغْلِنْدِي ol balıg suwiglandı = o, bu balı sulu buldu".Başkası da böyledir; (سُغْلَنُوا - سَغْلَنُوا) suwiglanur - suwiglanmak).

قَتَلْنْدِي kanatlandı: "أر قَتَلْنْدِي er kanatlandı = adam yüğrük bir binek sahibi oldu, üzerine bindi, uçtu, yahut dileğine varayazdı". "قُتِلْتَلْنْدِي kuş kanatlandı = kuşun kanadı bitti, kanadı çıktı"; (قَتَلْنُوا - قَتَلْنَا) kanatlanur - kanatlanmak).

قِيْلْنْدِي kılıçlandı: "أر قِيْلْنْدِي er kılıçlandı = adam kılıç sahibi oldu", (قِيْلْنُوا - قِيْلْنَا) kılıçlanur - kılıçlanmak).

جَغِرْلْنْدِي çağırlandı: "أر جَغِرْلْنْدِي er çağırlandı = adam, sıra, yahut şarap sahibi oldu", (جَغِرْلْنُوا - جَغِرْلْنَا) çağırılanur - çağırılanmak).

جِغِرْلْنْدِي çığırlandı: "بیر جِغِرْلْنْدِي yer çığırlandı = yerde çığırlar peyda oldu", (جِغِرْلْنُوا - جِغِرْلْنَا) çığırılanur - çığırılanmak).

قَدِرْلْنْدِي kadhırlandı: "أر قَدِرْلْنْدِي er kadhırlandı = adam huyunu çetinleşir gösterdi". Aslı "قَدِرْلْنْدِي kadrındı"dır. Doğrusu da budur. (قَدِرْلْنُوا - قَدِرْلْنَا) kadhırılanur - kadhırılanmak).

قَدِرْلْنْدِي kadhızlandı: "بِضَاج قَدِرْلْنْدِي yıgaç kadhızlandı = ağaç kabuklandı", (قَدِرْلْنُوا - قَدِرْلْنَا) kadhızlanur - kadhızlanmak).

قُدْزْلْنْدِي kudhuzlandı: "أر قُدْزْلْنْدِي er kudhuzlandı = adam

dul karı ile evlendi", Arguca. (قَدْرُ كُنُورٍ).

قُدْرُ كُنُورٍ kudhuzlanur - kudhuzlanmak).

قِيمِرُ كُنُورٍ kımızlandı: "أَرَقِيمِرُ كُنُورٍ er kımızlandı = adam kımız sahibi oldu", (kımız, ekşimiş kısrak sütüdür), (قِيمِرُ كُنُورٍ - قِيمِرُ كُنُورٍ kımızlanur - kımızlanmak).

قُغُشْلَانْدِي koguşlandı: "سُفُّ قُغُشْلَانْدِي suw koguşlandı = su fıskırdı", (قُغُشْلَانْدِي - قُغُشْلَانْدِي koguşlanur - koguşlanmak).

قَمِشْلَانْدِي kemişlandı: "يَرِّ قَمِشْلَانْدِي yer kemişlandı = yer kemişlik oldu", (قَمِشْلَانْدِي - قَمِشْلَانْدِي kemişlanur - kemişlanmak).

قِدْغَلْنْدِي kıdhiğlandı: "نَانِكْ قِدْغَلْنْدِي kıdhiğlandı neng = nesne kıyılındı, kenarlandı"; (قِدْغَلْنْدِي - قِدْغَلْنْدِي kıdhiğlanur - kıdhiğlanmak).

قَاتِيْغَلْنْدِي katığlandı: "أَرَقَاتِيْغَلْنْدِي er katığlandı = adam çabaladı, uğraştı"; (قَاتِيْغَلْنْدِي - قَاتِيْغَلْنْدِي katığlanur - katığlanmak). Şu savda da gelmiştir: "كِيْكَدَا قَاتِيْغَلْنْدِي أَلْغَاذُ وَسَقْنُورُ" = küçükde katığlansa ulgadhü sewnür = küçüklükte çabalarsa, katlanırsa büyüdüğünde sevinir".

قَرُغَلْنْدِي kuruğlandı: "أَلْ أَلْ تَمَاكِنِي قَرُغَلْنْدِي ol ötmekni kuruğlandı = o, ekmeği kuru buldu, yemedi"; (قَرُغَلْنْدِي - قَرُغَلْنْدِي kuruğlanur - kuruğlanmak). Başkası da böyledir.

قَشُقْلَانْدِي kaşuklandı: "أَرَقَشُقْلَانْدِي er kaşuklandı = adam kaşık sahibi oldu", (قَشُقْلَانْدِي - قَشُقْلَانْدِي kaşuklanur - kaşuklanmak).

keleplendi: "تاغ كېلىندى" tağ keleplendi = dağda kelep otu bitti".

Bu bölüm bir takım yollarda yürür:

Birincisi: Söylenen şeye sahip ve mâlik olmak anlamına gelir: "أرترغلندى" er tarıglandı", "أزقسطلندى" er kaşuklandı" gibi ki, "adam ekin sahibi oldu", "adam kaşık sahibi oldu" demektir.

İkincisi: Kendisini söylenen şey cinsinden saymak ve onların kılığına girmek anlamına olmaktadır: "أراغزلندى" er oguzlandı", "أرجكلندى" er çigillendi", "adam Oğuz kıyafetine girdi, kendini Oğuzlardan saydı", "adam Çiğil kılığına girdi" demektir. Arapçada dahi böyledir: وَقَيْسُ عَيْلَانَ وَمَرْقَيْسًا derler ki, "onların kılığına girdi" demektir.

Bu, bütün fiillerde yürüyen bir kuraldır.

Üçüncüsü: O şey failin tabiatında bulunmak anlamınadır: "بغاج بقتلندى" yığaç butaklandı", "بغاج يمشلندى" yığaç yemişlendi", "ağaç dallandı, dal verdi", "ağaç yemiş verdi, yemişlendi".

Dördüncüsü: Bu anlamlardan hiç birisi beklenmeyip kelime, kendi öz

manasına gelmektedir: "أَرَقَعْلَنْدِي er katıglandı", "كَيْشِي بُرْلَنْدِي kişi yumurlandı" gibi ki, "adam çalıştı, çabaladı", "halk toplandı" demektir.

Bu fiillerin hepsinin aslı üç harfli isimlerden yapılmıştır. Bu kural dördü, beşli ve beşliden fazlası için de yürür. Bunu iyi belle! Bilgi ile uğur bulursun.

Beşli ayrımlar bitti.

+
+ +

ALTILILAR AYRIMI

تُشْغُتْلَنْدِي tuşgutlandı: "أَرَشْغُتْلَنْدِي er tuşgutlandı = adam gömez, çırak sahibi oldu", (تُشْغُتْلَنْوُر - تُشْغُتْلَنْمَاق tuşgutlanur - tuşgutlanmak) [+].

تَرْمُتْلَنْدِي tarmutlandı: "سُوف تَرْمُتْلَنْدِي suw tarmutlandı = su kollara ayrıldı", (تَرْمُتْلَنْوُر - تَرْمُتْلَنْمَاق tarmutlanur - tarmutlanmak) [++].

[+] Bu kelimeler "بُشْغُتْلَنْوُر، بَشْغُتْلَانَاوُ، بَشْغُتْلَانَاوُ" buşgutlandı - buşgutlanur - buşgutlanmak" şeklinde olacaktır; çünkü "tuşgut" ve "tuşgutlanmak" şeklinde bir kelime yoktur. "buşgut" "çırak" ve "gömez" anlamınadır. Bk. Dv. I, 376, 7. B. A.

[++] Mâzi sıygasında تَرْمُتْلَنْدِي muzari ve mastarında تَرْمُتْلَنْوُر - تَرْمُتْلَنْمَاق şeklinde harekelenen bu kelimelerin muzari ve mastar sıygaları yanlış harekelenmiş olacaktır; çünkü mâzide "tarmutlandı" denildikten sonra muzari ve mastarında dahi (tarmutlanur - tarmutlanmak) denilmek lâzımdır. Bundan başka, Divanda ve Radlofta bu şekilde bir fiil yoktur; fakat "تَرْمُتْلَانَاوُ tarmaklanmak" şeklinde bu manada birkaç kelime vardır. Bk. Dv. II, 218, 15. B. A.

قَرَعْتَلَنْدِي kızgutlandı: "آر ايشتن قَرَعْتَلَنْدِي er iştan kızgutlandı = adam işten çekindi", (yaptığı işin fenalığını anladığı, rüsva olduğu için o, işten çekindi); قَرَعْتَلَنْدِي قَرَعْتَلَنْدِي kızgutlanur - kızgutlanmak).

تَفْجَلَنْدِي tawgaçlandı: "آر تَفْجَلَنْدِي er tawgaçlandı = adam Maçın halkı kılığına girdi"; تَفْجَلَنْدِي تَفْجَلَنْدِي tawgaçlanur - tawgaçlanmak).

سُرْجَلَنْدِي surkuçlandı: "بِجَاك سُرْجَلَنْدِي biçek surkuçlandı = bıçağın sapı lök ağacının püsesiyle sıkıştırıldı, berkitildi"; سُرْجَلَنْدِي سُرْجَلَنْدِي surkuçlanur - surkuçlanmak). "آر سُرْجَلَنْدِي er surkuçlandı = adam lök ağacı püsesi sahibi oldu".

سُرْجَلَنْدِي surkuçlandı: "يِر سُرْجَلَنْدِي yer surkuçlandı = yerde yaban hindibasına benzer bir ot bitti", سُرْجَلَنْدِي سُرْجَلَنْدِي surkuçlanur - surkuçlanmak).

سَفْدِجَلَنْدِي safdıçlandı: "آر سَفْدِجَلَنْدِي er safdıçlandı = adam sepet sahibi oldu", سَفْدِجَلَنْدِي سَفْدِجَلَنْدِي safdıçlanur - safdıçlanmak).

مَنْدَرَكَنْدِي mandarlandı: "يِنَاچ مَندَرَكَنْدِي yıgaç mandarlandı = ağaç sarmaşıklandı", مَندَرَكَنْدِي مَندَرَكَنْدِي mandarlanur - mandarlanmak).

جَلْبُشْكَندِي çalpuşlandı: "اَلِكْ جَلْبُشْكَندِي eliğ çalpuşlandı = meyva ve meyvaya benzer şeyler yemekten ele yapışkanlık sıvandı, el çelpeklendi". Başkası da böyledir; جَلْبُشْكَندِي جَلْبُشْكَندِي çalpuşlanur - çalpuşlanmak).

قَرَّتْشَلْنَدِي kirtışlandı: " kız kirtışlandı = kız güzelleşti, yüzünün güzelliği arttı", (قَرَّتْشَلْنَوْر - قَرَّتْشَلْنَاوْ) kirtışlanur - kirtışlanmak).

قَلْدَشَلْنَدِي koldaşlandı: " اَلْمَيْنِكْ بَرَا قَلْدَشَلْنَدِي ol mening birle koldaşlandı = o, benimle arkadaş oldu, kendini benim arkadaşlarımdan saydı", (قَلْدَشَلْنَوْر - قَلْدَشَلْنَاوْ) koldaşlanur - koldaşlanmak).

بُشَلْغَلْنَدِي boşlaglandı: " اَرَايْشِدَا بُشَلْغَلْنَدِي er ışda boşlaglandı = adam işte kızdı, öğüt tutmadı", (بُشَلْغَلْنَوْر - بُشَلْغَلْنَاوْ) boşlaglanur - boşlaglanmak). Şu savda da gelmiştir: " بُشَلْغَلْنَسَا بُخْشَقْلَنَوْر boşlaglansa boxesuklanur = kızan adamın eli boynuna bağlanır". Bu sav yalnız kendi fikrince hareket etmek isteyen kimse için kullanılır.

تُرْقَلْنَدِي turkıglandı: " اَلْمَنْدِرْ تَرْقَلْنَدِي ol mendin turkıglandı = o, benden çekindi"; (o, işte üstelemekten çekindi, bana saygı gösterdi, benden kocundu); (تَرْقَلْنَوْر - تَرْقَلْنَاوْ) turkıglanur - turkıglanmak) [+].

تُغْرَغَلْنَدِي tugraglandı: " اَغْلَانْ تُغْرَغَلْنَدِي oğlan tugraglandı = delikanlı atlandı", (bu, Hânın biniş

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu üç kelimenin mâzisi ve muzariile mastarı تَرْقَلْنَدِي، تَرْقَلْنَوْر، تَرْقَلْنَاوْ şeklinde ise de yanlıştır. Doğrusu (تَرْقَلْنَدِي، تَرْقَلْنَوْر، تَرْقَلْنَاوْ) turkıglandı - turkıglanur - turkıglanmak) olacaktır. Bk. Dv. I, 385, 3. B. A.

ve alay gününde binmek için askerine verdiği at olup inildikten sonra at geri verilir). (تُغْرَغْلَانُور - تُغْرَغْلَانَاق). tugraglanur - tugraglanmak). Mektup, bitik ve yazı gibi şeyler tura ile mühürle-nirse yine böyle denir. Oğuzca.

تُمْلُغْلَانْدِي tumluglandı: "الْوَأْنُ تُمْلُغْلَانْدِي ol bu ogurnı tumluglandı = o, bu zamanı soğuk buldu", (bunun için azminden vaz geçti); (تُمْلُغْلَانُور - تُمْلُغْلَانَاق) tumluglanur - tumluglanmak). "الْأَنْكَرُ تُمْلُغْلَانْدِي ol anğar tumluglandı = o, ona soğuk davrandı ve suratını astı".

قِشْلَاغْلَانْدِي kışlaglandı: "الْبُيْرُكُ قِشْلَاغْلَانْدِي ol bu yeriğ kışlaglandı = o, bu yeri kışlak edindi ve orada kışladı", (قِشْلَاغْلَانُور - قِشْلَاغْلَانَاق) kışlaglanur - kışlaglanmak).

كُشْلَاغْلَانْدِي kuşlaglandı: "خَانُ بُيْرُكُ قُشْلَاغْلَانْدِي Khan bu yeriğ kuşlaglandı = Han bu yeri kuş avlağı yaptı", (Han, bu yeri kuş avlamak için avlak yaptı). (قُشْلَاغْلَانُور - قُشْلَاغْلَانَاق) kuşlaglanur - kuşlaglanmak).

بُجْغَلْغْلَانْدِي buğgaklandı: "بُجْغَلْغْلَانْدِي نَانِكُ = nesne köşelendi", (nesnede köşeler ve bu-caklar peyda oldu). (بُجْغَلْغْلَانُور - بُجْغَلْغْلَانَاق) buğgaklanur - buğgaklanmak).

بُرْجَلْغْلَانْدِي burçaklandı: "تَرُّرُ بُرْجَلْغْلَانْدِي ter burçaklandı = ter burçaklandı". Herhangi bir akar tane tane olursa yine böyle denir; (بُرْجَلْغْلَانُور - بُرْجَلْغْلَانَاق) burçaklanur - burçaklanmak).

باشمقلاندى: "باشمقلاندى er başmaklandı = ad
başmaklandı". Oğuzca. (باشمقلانور - باشمقلانور)
başmaklanur - başmaklanmak).

بوغنقلاندى: "بوغنقلاندى bulut bognaklandı = b
lut parça parça oldu", (بوغنقلانور - بوغنقلانور)
bognaklanur - bognaklanmak).

بوغمقلاندى: "بوغمقلاندى er bogmaklandı = adam
gömleğini ilikledi", (بوغمقلانور - بوغمقلانور)
bogmaklanur - bogmaklanmak).

تارمقلاندى: "تارمقلاندى boy tarmaklandı = boy
ve oymak, kuşların kıynakları gibi kol
kol her yandan akın etti"; (تارمقلاندى)
bala tarmaklandı = kuş palazının kıy-
nağı, pençesi çıktı, peyda oldu"; (تارمقلاندى)
تارمقلاندى suw tarmaklandı = su kol kol ol-
du", (تارمقلانور - تارمقلانور) tarmaklanur -
tarmaklanmak).

تېغرقلاندى: "تېغرقلاندى er tıgraklandı = adam
yiğitlik gösterdi, yiğitlendi", (تېغرقلانور - تېغرقلانور)
تېغرقلانور tıgraklanur - tıgraklanmak).

Şu parçada da gelmiştir :

تېغرقلاندى سېگيرتتى
اردا تېن يېگيرتتى
بىزنى قىمغى انىكى
انداغ سوكايم تېنار

Tıgraklanıp segirtti

Erin atın yügürtti

Bizni kamuğ anğıttı

Andağ süge kim yeter